

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
İLKÖĞRETİM TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**OTİZMLİ ÇOCUĞA SAHİP AİLELERDE ANNE-ÇOCUK VE
BABA- ÇOCUK ETKİLEŞİMİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZAN OĞUZ

Antalya, 2016

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
İLKÖĞRETİM TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**OTİZMLİ ÇOCUĞA SAHİP AİLELERDE ANNE-ÇOCUK VE
BABA- ÇOCUK ETKİLEŞİMİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZAN OĞUZ

Danışman: YRD. DOÇ. DR. NESRİN SÖNMEZ

Antalya

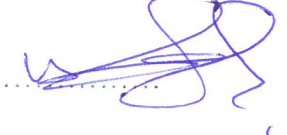
T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Hazan OĞUZ'un bu çalışması 09.08.2016 tarihinde jürimiz tarafından **İlköğretim** Anabilim Dalı **Okul Öncesi Eğitim** Tezli Yüksek Lisans Programında **Yüksek Lisans Tezi** olarak **oy birliği/oy çokluğu** ile kabul edilmiştir.

Başkan : **Doç.Dr. Özlem KÖRÜKÇÜ**
(Pamukkale Ü./Denizli Sağlık Hizm. M.Y.O./
Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü)

İMZA

Üye : **Yrd.Doç.Dr. Hale KOÇER**
(Akdeniz Ü./ Eğitim Fakültesi/ İlköğretim Bölümü/
Okul Öncesi Ö.)

Üye (Danışman) : **Yrd.Doç.Dr. Nesrin SÖNMEZ**
(Akdeniz Ü./ Eğitim Fakültesi/ Özel Eğitim Bölümü)

YÜKSEK LİSANS TEZİNİN ADI:

ONAY: Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulunun ..... tarihli ve ..... sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Yusuf TEPELİ
Enstitü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçalardan gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanımında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım. Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

09.08.2016

HAZAN OĞUZ

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim/Raporum sadece Akdeniz Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin/Raporumun 1 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

HAZAN OĞUZ

09.08.2016

ÖNSÖZ

Akademik çalışmalarımın başlangıcı ve mesleki yaşamımda bana büyük getirileri olacağına inandığım, güvenini hep yanımda hissettiğim, beni her konuda cesaretlendiren ve sadece tez sürecinde değil akademik hayatımda da beni geliştiren değerli tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Nesrin SÖNMEZ' e desteği ve bu tezin tamamlanmasında gösterdiği titiz çalışmalarından dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans eğitimim boyunca engin bilgilerinden, tecrübelerinden yararlandığım ve eğitim sürecinde desteğini esirgemeyen hocalarım Prof. Dr. İbrahim DİKEN, Yrd. Doç. Dr. Hale KOÇER ve Yrd. Doç. Dr. Güçlü ŞEKERCİOĞLU 'na sonsuz teşekkür ederim.

Hiç üşenmeden sıkılmadan sürekli destek olarak tezimi daha iyi hale getirmeye çalışan, manevi yönden hep yanımda olan ve en büyük destekçilerim arasında yer alan Klinik Psikolog Atila TUNÇEL, canım dostum İlkur Niğmet ERTOSUN ve canım dostum Uzman Ceren TUNÇ KOCA' ya tüm yardımları için teşekkürlerimi sunarım.

Tabi ki her konuda, her zaman yanımda olmaktan bir an bile vazgeçmeyen, beni sonsuz bir sabırla dinleyen, zorlandığım her anımda her türlü desteği veren en büyük destekçim Emre KARATAŞ'a teşekkür ederim.

Tüm bunlara ek olarak tüm kararlarımda yanımda olan ve desteğini hep hissettiğim kardeşim İbrahim OĞUZ' a ve bu günlere gelmemde en büyük emeği olan canım annem Saadet OĞUZ ve canım babam İsmail OĞUZ' a sonsuz teşekkürler.

Her zaman yanımda olmanız dilekleriyle.

ÖZET

OTİZMLİ ÇOCUĞA SAHİP AİLELERDE ANNE-ÇOCUK VE BABA- ÇOCUK ETKİLEŞİMİNİN İNCELENMESİ

Oğuz, Hazan

İlköğretim Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Nesrin SÖNMEZ

Ağustos 2016, 105 sayfa

Bu araştırmada 36-72 ay arasında otizmlı çocuğa sahip olan anne (n=12) ve babaların (n=12) çocukları ile olan etkileşimsel davranışlarının ne düzeyde olduğunu belirlemek, anne-çocuk ve baba-çocuk etkileşiminde anneve babaların çocuklarıyla etkileşim düzeyleri arasında eğitim durumu, çocuğun cinsiyeti ve çocukta otizm görülme olasılığı açısından fark olup olmadığını değerlendirmek amaçlanmıştır. Tarama modelinde betimsel bir çalışma olarak planlanan araştırmanın çalışma grubunda 36-72 aylık otizmlı çocuğa sahip 12 anne-baba çifti yer almıştır. Araştırma verileri anne ve babaların çocukları ile etkileşimleri sırasında video kaydı alınarak toplanmıştır. Ebeveyn etkileşim davranışları Ebeveyn Davranışı Değerlendirme Ölçeği-Türkçe Versiyonu (EDDÖ-TV; Diken, 2009) kullanılarak puanlanmıştır. Elde edilen veriler bir istatistik programı aracılığı ile analiz edilmiştir.

Elde edilen bulgular sonucunda, otizmlili çocuğa sahip annelerin ve babaların çocuklarıyla etkileşimlerinde EDDÖ-TV duygusal ifade edici olma ve duyarlı yanıtlayıcı olma alt ölçeklerinden düşük puan aldıkları belirlenmiştir. Anneler ile babaları EDDÖ-TV başarı odaklı ve yönlendirici olma alt ölçeğinden ise yüksek puan aldıkları, dolayısıyla fazlasıyla başarı odaklı oldukları görölmüştür. Anne-çocuk etkileşiminde, çocuklarda otizm görölme olasılığı, çocukların cinsiyeti ve annelerin eğitim durumu, baba-çocuk etkileşiminde çocuklarda otizm görölme olasılığı, çocukların cinsiyeti ve babaların eğitim durumu arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır.

Araştırma bulguları, otizmlili çocuğa sahip anne ve babaların etkileşimsel davranışları konusunda ilgili araştırmalar çerçevesinde tartışılmış ve ileri araştırmalara yönelik önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Otizm; ebeveyn-çocuk etkileşimi

ABSTRACT

INVESTIGATION OF THE MOTHER -CHILD AND THE FATHER-CHILD INTERACTIONS IN FAMILIES WHO HAVE A CHILD WITH AUTISM

Oğuz, Hazan

Primary School Department

Thesis Advisor: Yrd. Doç. Dr. Nesrin SÖNMEZ

August 2016, 105 pages

In this research, it was aimed to measure the level of interactional behaviours of mothers and fathers with their child who is autistic and 36-72 months-old, to examine educational background of the mothers (n=12) and fathers (n=12) within their interaction levels with their child in mother-child and father-child interaction, and to evaluate the possible opinions which may vary due to child's gender and probability of autism in child. In this descriptive survey study, the participants were 12 parents who have a child with autism within 36-72 months- old age range. The data were collected through video records of interactions among mothers, fathers and children. Parents' behavior The Maternal Behaviour Rating Scale – Turkish Versiyon (MBRS- TV; Diken, 2009). The data were analyzed using a statistical program.

The results showed that the parents who have a child with autism had low interaction scores in the subscales of sensual expressive and responsive- interactional behaviours. Their scores in the subscale of guiding and success-oriented interactional behaviours were high, meaning that they are extremely success-oriented. It was not found a noteworthy difference among the variables of probability of autism in child, children's gender and mothers' educational

background in mother-child interaction; probability of autism in child, children's gender and fathers' educational background in father-child interaction.

The research findings were discussed within the frame of researches carried out about interactional behaviours of mothers and fathers with autistic child, and conduct of advance researches was recommended in this respect.

KeyWords: Autism, Parent-Child Interaction

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xii

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1 Problem Durumu.....	1
1.2 Araştırmanın Amacı ve Problemleri/Hipotezleri	4
1.3 Araştırmanın Önemi.....	6
1.4 Araştırmanın Varsayımları (Sayıtları)	7
1.5 Araştırmanın Sınırlılıkları	8
1.6 Tanımlar	8

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Ebeveyn- Çocuk Etkileşimi	9
2.2. Ebeveyn-Çocuk Etkileşimini Etkileyen Faktörler	11
2.3. Ebeveyn-Çocuk Gelişiminin Desteklenmesinin Önemi.....	14
2.4. Anne-Çocuk Etkileşimi.....	15
2.5. Baba- Çocuk Etkileşimi.....	19
2.6. Ebeveyn-Özel Gereksinimli Çocuk Etkileşimi.....	22
2.7. Otizmlili Çocuklar ve Ebeveynleriyle Etkileşim Özellikleri.....	23

2.7.1.Otizm	23
2.7.2.Otizimli Çocuk- Ebeveyn Etkileşimi.....	25
2.8. Ebeveyn- Çocuk Etkileşim Özelliklerine İlişkin Gerçekleştirilen Araştırmalar.....	27
2.8.1. Normal Gelişim Gösteren Çocuklar ve Ebeveynlerinin Etkileşim Özelliklerine İlişkin Gerçekleştirilen Araştırmalar.....	27
2.8.2. Özel Gereksinimli Çocuklar ve Ebeveynlerinin Etkileşim Özelliklerine İlişkin Gerçekleştirilen Araştırmalar.....	31

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1 Araştırma Modeli	39
3.2 Çalışma Grubu	39
3.2.1. Evren.....	39
3.2.2. Örneklem.....	39
3.2.2.1. Anne Katılımcılar.....	40
3.2.2.2. Baba Katılımcılar.....	41
3.2.2.3. Anne ve Baba Çiftlerinin Sahip Olduğu Çocukların Özellikleri.....	42
3.3 Veri Toplama Araçları	44
3.3.1 Bilgi Formu.....	44

3.3.2. Ebeveyn Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği-Türkçe	
Versiyonu(EDDÖ-TV).....	46
3.4 Verilerin Toplanması	46
3.4.1. Video Kayıtlarının Kodlanması ve Gözlemciler Arası	
Güvenirlilik.....	47
3.5 Verilerin Analizi	48

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

4.1. Bulgular	49
----------------------------	-----------

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Tartışma.....	59
5.2.Öneriler.....	67
5.3.1. Araştırmalara Yönelik Öneriler.....	67
5.3.2. Uygulayıcılara Yönelik Öneriler.....	67
KAYNAKÇA.....	68
EKLER.....	85
Ek-1 Bilgi formu	85
Ek-2 Anne- Baba Onay Formu.....	86
Ek-3: Özgeçmiş.....	87

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: <i>Anne Katılımcıların Demografik Özellikleri</i>	42
Tablo 2: <i>Baba Katılımcıların Demografik Özellikleri</i>	43
Tablo 3: <i>Çocukların Otizm Düzeyleri</i>	44
Tablo 4: <i>Çocukların Demografik Özellikleri</i>	45
Tablo5: <i>EDDÖ-TV alt ölçeklerine ait puan ortalamaları</i>	51
Tablo 6: <i>Annelerin duyarlı yanıtlayıcı olma alt, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı yönlendirici olma alt ölçeklerinin çocuklarda otizm görülme olasılığına göre Mann Whitney U-testi sonuçları</i>	53
Tablo 7: <i>Annelerin duyarlı yanıtlayıcı olma alt, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı yönlendirici olma alt ölçeklerinin çocukların cinsiyetine göre Mann Whitney U-testi sonuçları</i>	54
Tablo 8: <i>Annelerin duyarlı yanıtlayıcı olma alt, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı yönlendirici olma alt ölçeklerinin annelerin eğitim durumuna göre Kruskall Wallis testi sonuçları</i>	55
Tablo 9: <i>Babaların duyarlı yanıtlayıcı olma alt, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı yönlendirici olma alt ölçeklerinin çocuklarda otizm görülme olasılığına göre Mann Whitney U-testi sonuçları</i>	57
Tablo 10: <i>Babaların duyarlı yanıtlayıcı olma alt, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı yönlendirici olma alt ölçeklerinin çocukların cinsiyetine göre Mann Whitney U-testi sonuçları</i>	58
Tablo 11: <i>Babaların duyarlı yanıtlayıcı olma alt, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı yönlendirici olma alt ölçeklerinin babaların eğitim durumuna göre Kruskall Wallis testi sonuçları</i>	59

KISALTMALAR LİSTESİ

AK: Anne Katılımcı

BK: Baba Katılımcı

Ç: Çocuk

ÇOGO: Çocukta Otizm Görülme Olasılığı

EDDÖ-TV: Ebeveyn Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği Türkçe Versiyonu

GOBDÖ-TV: Gilliam Otistik Bozukluk Derecelendirme Ölçeği Türkçe Versiyonu

OBGO: Otistik Bozukluk Görülme Olasılığı

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Aile, çocuğun doğum öncesinde iken başlayan ve erken çocukluk döneminde devam eden büyüme ve gelişim serüveninde rol oynayan en önemli faktörlerden biridir. Ebeveynlerin anne ve baba olacaklarını öğrendikleri andan itibaren ailenin çocuk üzerindeki etkisi başlamaktadır. Erken çocukluk döneminde çocuklar günün büyük kısmında aile bireyleri ile zaman geçirmekte ve bu nedenle yaşamı boyunca yetiştiği aile ortamının etkilerini taşımaktadır (Güler,2012).

Ebeveynler çocuklarının gelişimlerini destekleyen en önemli kişilerdir (Ersoy ve Şahin, 1999).Çocuklar anne babalarını model alarak ya da onların yardımıyla birçok beceriyi kazanmaktadırlar. Ebeveynler, bebekleri daha annesinin yanında iken konuşmaya başlayarak,doğumdan sonra da buna ek olarak göz teması kurarak basit etkileşimler kurmayabazırlar. Bebeklerde amaçlı iletişimseldavranışlar doğumdan kısa bir süre sonrabaşlamaktadır ve bu etkileşim karşılıklıolmaktadır (Paavola, 2006). Ebeveyn ve çocuk göz teması kurarak, gülücük, sözcük vb. ile birbirinin dikkatini çekmekte ve etkileşim kurmaktadır. Çocuklar bu beceriler aracılığıyla ilk sosyal deneyimlerini ailede yaşamakta, gelişim süreci içinde de bu deneyimleri geliştirerek çevresinde yer alan kişilere nasıl davranabileceği ve de karşılaştığı problemlere üreteceği çözüm yollarını öğrenmektedirler (Bilton ve ark., 2002).

Ebeveyn-çocuk etkileşimi, ebeveyn veçocuk çifti arasında geçen olaylardır veçiftlerin birbirinin dikkatini çekmekamacıyla yaptıkları ve bu yapılanlaraverilen

gözlenebilir yanıtları içermektedir(Pridham ve ark.,2007). Birçok araştırmada ebeveyn etkileşimi ile çocuğun gelişimi arasındaki ilişki incelenmiş ve erken dönemde çocuğun içinde yaşadığı çevrenin, çocuğun gelişimi ve buna bağlı olarak gelecekteki özellikleri ile son derece ilişkili olduğu sonucu elde edilmiştir. Yapılan bu çalışmalarda, ebeveyn-çocuk etkileşiminin, çocuğun dil gelişimini (Cunningham ve ark.,1981), bilişsel gelişimini ve psiko-sosyal gelişimini (Erol, Şimşek ve Ertem, 1997) etkileyen önemli faktörlerden biri olduğu bulunmuştur.

İnsanların birbirleri ile olan sosyal etkileşimlerinde, sosyal davranışları anlamlandırma, zevk alma ve paylaşımaya dayalı karşılıklı ve sürekli bir ilişki vardır (Quill, 1995). Sosyal etkileşim, çocukların sosyal bakış açılarını ve iletişim çabalarını anlamaya çalışarak geliştirilebilir ve bu sayede, yetişkin veya akran etkileşimi sosyal-iletişimsel birliktelik için motive edici fırsatlar yaratabilir. Sosyal etkileşim bozuklukları, bilişsel farklılıklar ile iç içedir ve sosyal etkileşim becerileri, bilişsel, dil, sosyal-duygusal becerilerin tamamını içerir (Grandin, 1995; Quill, 1995).

Sosyal etkileşim bozukluğu, otizmin temel tanı ölçütlerinden biri olarak Amerikan Psikiyatri Birliği (American Psychiatric Association) tarafından hazırlanan The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders /Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı-5 (DSM-V) (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2013) temel başvuru kılavuzunda otizmin temel iki ölçütünden biri olarak yer almıştır. Otizm tanısı için kullanılan iki ana ölçütten bir diğeri yani ikincisi ise sınırlı ve yineleyici ilgi, davranış ve etkinliklerdir (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2013). Otizm, erken dönemde ortaya çıkan, farklı şekillerde görülen toplumsal iletişim ve toplumsal etkileşimde yetersizliğin olmasıdır. Aynı zamanda sosyal iletişimsel alanda

yetersizlikler ve kısıtlı, tekrarlayıcı davranışlar, ilgiler ya da etkinlikler ile görülen bir yetersizliktir (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2013).

Otizmlı çocuklarda yapılacak erken eğitim müdahalelerinin ve aile desteğinin, alan yazında gelişimin bir bütün olduğu ve bilişsel, dil ve sosyal-duygusal becerilerin birbirini kapsadığı görüşüne bağlı olarak bu üç alanı da göz önünde bulundurularak verilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Grandin, 1995; Quill, 1995). Tüm bunların yapılabilmesi ve otizmlı çocuklara sosyal destek sağlayabilmek ve iletişimsel özelliklerini düzenleyebilmek için çocuğun sosyal ve iletişimsel davranışlarını gözleyerek değerlendirmek, aile ile iş birliği yapmak ve onlara destek olmak gerekmektedir (Quill, 1995). Ebeveynler, çocuklarının gelişimini takip etmede ve desteklemede uzmanlara ve diğer yetişkinlere oranla daha fazla etkiye sahiptir (Mahoney ve Perales, 2005). Bu nedenle günümüzde ebeveyn çocuk etkileşiminin öneminin ailelere açıklanması, ailelerin çocuklarıyla niteliksel ilişki kurmalarının sağlanabilmesi için erken çocukluk döneminde ebeveyn- çocuk etkileşiminin desteklenmesi temel amaçlardan biri olarak alınmaktadır (Ceber, 1998).

Ebeveynin anne-baba olacağını öğrendiği andan itibaren başlayan ebeveyn-çocuk etkileşimi alan yazında birçok araştırmanın inceleme konusu olmuştur. Ebeveyn-çocuk etkileşiminin ailenin ve çocuğun yaşamındaki yeri birçok ülkede her yönüyle anlaşılırken, ebeveyn-çocuk etkileşimlerinde babayı da nitelikli etkileşime dahil etmek, özel gereksinimli çocuklar ile çalışan uzmanlar ve özel gereksinimli çocuğa sahip anneler için oldukça zor bir süreç olarak görünmektedir. Yurtdışında ve yurtiçinde ebeveyn-çocuk etkileşimi üzerine yapılan çalışmalarda genellikle anne-çocuk etkileşiminin araştırıldığı görülmektedir (Diken, Topbaş ve Diken, 2009). Ancak çocuğun gelişim ve öğrenme sürecinde babanın da en az anne kadar etkisi olduğu bilinmektedir. Çocuklarının gelişimsel ve temel davranışlarını desteklemek için özel

gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin çocukları ile aralarındaki etkileşimlerinde ne düzeyde yanıtlayıcı ya da yönlendirici olduklarını belirlemek ve desteklemek de önemli bir yere sahiptir (Mahoney, 2009). Bu nedenle, baba-çocuk etkileşimlerinin anne-çocuk etkileşimi ile birlikte değerlendirilmesi amacıyla böyle bir çalışmaya gereksinim duyulmuştur.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada 36-72 ay arasında otizmlili çocuğa sahip olan anne ve babaların çocukları ile olan etkileşimsel davranışların düzeyini incelemek, anne- çocuk etkileşiminde annelerin çocuğun cinsiyeti, çocukta otizm görülme olasılığı, annenin eğitim durumu açısından ve aynı şekilde baba- çocuk etkileşiminde babaların çocuğun cinsiyeti, çocukta otizm görülme olasılığı ve babanın eğitim durumu açısından etkileşim davranışlarının farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak amaçlanmıştır.

1.2.1. Problem Cümlesi

Otizmlili çocuğa sahip olan anne ve babaların çocuklarıyla etkileşimleri ne düzeydedir ve anne-çocuk ve baba-çocuk etkileşiminde, annelerin ve babaların etkileşim düzeyleri eğitim durumu, çocuğun cinsiyeti ve çocukta otizm görülme olasılığı açısından farklılaşmakta mıdır?

1.2.2. Alt Problemler

Araştırmanın genel amacını değerlendirmek üzere aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Otizmlili çocuğa sahip anne ve babaların çocuklarıyla etkileşimi ne düzeydedir?

- a. Otizmlı çocuğa sahip annelerin Ebeveyn Davranışı Değerlendirme leği (EDDÖ-TV)' nin duyarlı yanıtlayıcı olma, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı yönlendirici olma alt ölçeklerinden aldıkları puanların ortalamaları nasıldır?
  - b. Otizmlı çocuğa sahip babaların Ebeveyn Davranışı Değerlendirme leği (EDDÖ-TV)' nin duyarlı yanıtlayıcı olma, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı yönlendirici olma alt ölçeklerinden aldıkları puanların ortalamaları nasıldır?
2. Anne-ocuk etkileşiminde, annelerin Ebeveyn Davranışı Değerlendirme leği (EDDÖ-TV)' nin duyarlı yanıtlayıcı olma, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı olma alt ölçeklerine ilişkin puanları
- a. Çocuklarda otizm görülme olasılığı,
  - b. Çocukların cinsiyeti,
  - c. Annelerin eğitim durumu, açısından manidar bir şekilde farklılaşmakta mıdır?
3. Baba-ocuk etkileşiminde, babaların Ebeveyn Davranışı Değerlendirme leği (EDDÖ-TV)'nin duyarlı yanıtlayıcı olma, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı olma alt ölçeklerine ilişkin puanları
- a. Çocuklarda otizm görülme olasılığı,
  - b. Çocukların cinsiyeti
  - c. Annelerin eğitim durumu açısından manidar bir şekilde farklılaşmakta mıdır?

1.2.3. Denenceler (hipotezler)

Otizimli çocuğa sahip annelerin EDDÖ-TV'nin duyarlı-yanıtlayıcı olma ve duygusal ifade edici olma alt ölçeklerinden aldıkları puanlar yüksektir. Başarı odaklı-yönlendirici olma alt ölçeğinden aldıkları puan ise düşüktür.

Otizimli çocuğa sahip babaların EDDÖ-TV'nin duyarlı-yanıtlayıcı olma ve duygusal ifade edici olma alt ölçeklerinden aldıkları puanlar yüksektir. Başarı odaklı-yönlendirici olma alt ölçeğinden aldıkları puan ise düşüktür.

Otizimli çocuğa sahip annelerin ve babaların çocukları ile olan etkileşimsel davranışları arasında, anne ve babaların eğitim durumu, çocuklarda otizm görülme olasılığı ve çocukların cinsiyeti açısından manidar bir fark vardır.

1.3. Önem

Çocuğun genel gelişiminin olumlu yönde desteklenmesi ve geliştirilmesi için nitelikli ebeveyn çocuk etkileşimi gerekmektedir. Ebeveynler, çocuklarını gelişimsel anlamda takip etmekte ve gelişimsel desteklemede uzmanlara ve yakın çevredeki diğer kişilere oranla daha fazla etkilidir (Mahoney ve Perales, 2005). Çocuğun sosyal ve bilişsel gelişimi açısından çok önemli bir dönem olan erken çocukluk döneminde daha çok etkileşime girdikleri kişiler anne ve babalarıdır. Bu nedenle anne ve babalara destek olabilmek ve ebeveyn çocuk etkileşimini nitelikli hale getirebilmek amacıyla ebeveyn çocuk etkileşiminin değerlendirilmesi gerekmektedir (Ceber, 1998). Ayrıca erken çocukluk döneminde anne ve babaların çocukları ile olan etkileşimlerinin değerlendirilmesi, erken müdahale programlarının hazırlanması ve uygulanmasında ayrıca eğitsel planlanmalarda önemli bir yere sahiptir.

Ancak alan yazına bakıldığında ebeveyn-çocuk etkileşimini değerlendirmek amacıyla yapılan çalışmalarda genellikle anne-çocuk çiftinin etkileşimi değerlendirilmiş, babalara araştırmalarda çok fazla yer verilmemiştir. Ancak babanın çocuğuyla etkileşim içinde olması çocuğun genel gelişimi ve aile yapısı için de çok önemli bir yere sahiptir. Babalarla ilgili yapılan çalışmalarda baba-çocuk etkileşiminin çocuk üzerinde önemli etkileri olduğundan (Cooksey ve Fandell,1996) bahsedilmiş ve Fagan ve İglesias (1999)'da yaptıkları çalışmalarında babanın çocuğu ile etkileşiminin çocuğun bilişsel ve sosyal gelişimi ile doğrudan ilişkili olduğu sonucu ortaya koyulmuştur. Bu nedenle baba- çocuk etkileşiminin de en az anne-çocuk etkileşimi kadar önemli olduğu düşünülerek çalışma kapsamında anne-çocuk çiftinin etkileşiminin yanı sıra baba-çocuk çiftinin etkileşimi de değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın sonuçlarının hem ulusal hem uluslararası açıdan ebeveyn-çocuk etkileşimi kapsamında alan yazına önemli bir katkı sağlayacağı ve de otizmlili çocuğa sahip babalar ile çocuklarının etkileşimlerinin değerlendirilmesinde önemli bir araştırma olacağı, yapılacak araştırmalara önerilerde bulunarak yol göstereceği ve özel eğitim alanı açısından önemli olacağı düşünülmektedir.

1.4. Sayıtlar (varsayımlar)

1. Anne ve babalar, GOBDÖ-2-TV'ye doğru yanıtlar vermişlerdir.
2. Anne ve babalar, aile bilgi formuna doğru yanıtlar vermişlerdir.
3. Anne ve babalar, kamera çekimleri sırasında ev ortamlarındaymış gibi doğal davranmışlardır.

1.5. Kapsam ve Sınırlamalar

Bu araştırma Antalya ilinde özel bir özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde eğitim alan ve otizm tanısı olan 36-72 ay arasında çocuğa sahip olan araştırmaya gönüllü katılan on iki anne ve on iki baba ile sınırlıdır. Bu araştırmaya anne ve baba çiftlerinin birlikte katılması gerekliliği olması ancak sadece on iki babanın araştırmaya gönüllü olarak katılmak istemesi nedeniyle araştırmanın on iki anne ve on iki baba ile yapılması araştırmanın temel sınırlılıklarını oluşturmaktadır.

Araştırmadan elde edilen veriler, kullanılan ölçekler, formlar, anne-çocuk ve baba- çocuk etkileşim videolarından elde edilen verilerle sınırlıdır.

Anne ve babaların etkileşimsel davranışlarının incelenmesinde örneklem grubunun küçük olmasından dolayı araştırma bulguları non-parametrik testler ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Otizm; Erken dönemde ortaya çıkan, farklı şekillerde görülen toplumsal iletişim ve toplumsal etkileşimde yetersizliğin olmasıdır. Aynı zamanda sosyal iletişimsel alanda yetersizlikler ve kısıtlı, tekrarlayıcı davranışlar ilgiler ya da etkinlikler ile görülen bir yetersizliktir (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2013).

Sosyal Etkileşim; Sosyal etkileşim, çocukların sosyal iletişimi başlatma, etkileşim taleplerine karşılık verme ve iletişimi sürdürme gibi temel davranışlarını içeren karmaşık bir beceridir (Mahoney ve MacDonald, 2007).

Ebeveyn-Çocuk Etkileşimi;Ebeveyn ve çocuk çifti arasında geçen olaylardır ve çiftlerin birbirinin dikkatini çekmek amacıyla yaptıkları ve bu yapılanlara verilen gözlenebilir yanıtları içermektedir (Pridham ve ark.,2007).

BÖLÜM II

ALANYAZIN

Bu bölümde ebeveyn-çocuk etkileşimi, ebeveyn çocuk gelişimini etkileyen faktörler, ebeveyn-çocuk gelişiminin desteklenmesinin önemi, anne-çocuk etkileşimi, baba-çocuk etkileşimi, ebeveyn-özel gereksinimli çocuk etkileşimi, otizmli çocuklar ve ebeveynleriyle etkileşim özellikleri ve ebeveyn- çocuk etkileşim özelliklerine ilişkin gerçekleştirilen araştırmalar başlıkları altında yapılan alanyazın taramasına yer verilmiştir.

2.1.Ebeveyn-Çocuk Etkileşimi

Ebeveyn-çocuk etkileşimi, ebeveyn ve çocuk çifti arasında geçen olaylardır ve çiftlerin birbirinin dikkatini çekmek amacıyla yaptıkları ve bu yapılara verilen gözlenebilir yanıtları içermektedir (Pridham ve ark.,2007).Ebeveynler, bebekleri daha doğum öncesinde konuşmaya başlayarak, doğumdan sonra da buna ek olarak göz teması kurarak basit etkileşimler kurmaya başlarlar. Bebeklerde amaçlı iletişimsel davranışlar doğumdan kısa bir süre sonra başlamaktadır ve bu etkileşim karşılıklı olmaktadır. Örneğin bebek ve ebeveyn birbirlerine gülücükle karşılık vermekte, göz teması kurmakta ve karşılıklı olarak paylaşımında bulunmaktadır (Paavola, 2006). Dolayısıyla çocukların ilk sosyal deneyimlerini ailede yaşadıkları, gelişim süreci içinde de bu deneyimleri çoğaltarakçevresinde yer alan kişilere nasıl davranabileceği ve de karşılaştığı problemlere üreteceği çözüm yollarını öğrenmektedirler (Bilton ve ark, 2002).

Ebeveyn-çocuk etkileşimi ile çocuğun gelişimi arasındaki davranış, ilişki ve etkileşimde bulunma düzeylerine bakıldığında, ebeveyn-çocuk etkileşiminin,

çocuğun dil, bilişsel ve sosyal-duygusal gelişimini etkileyen önemli faktörlerden biri olduğu görülmektedir (Mahoney ve ark., 1998, Ceber-Bakkaloğlu ve Sucuoğlu, 2000). Mahoney ve MacDonald (2007) yaptıkları araştırmalar kapsamındaki gözlemleri sonucunda ailelerin en az dört davranış özelliğinden bahsetmektedirler. Bunlar sırasıyla başarı odaklı olma, duygusal ifade edici olma, yanıtlayıcı olma ve kontroldür. Başarı odaklı olma, ailelerin çocuklarının ileri düzeydeki gelişimsel becerileri kullanmalarını desteklemek olarak anlatılmaktadır. İkinci davranış tarzı olan duygusal ifade edici olma ise ailelerin etkileşimde enerjik ve coşkulu olması, çocuklarına sıcak davranmaları ve etkileşimden zevk aldığını çocuklarına göstermeleridir. Üçüncü aile davranış tarzı olan yanıtlayıcı olma ise çocukların etkileşim sırasındaki davranışları ya da etkinlikleri sırasında ailelerin onları teşvik etmesi ve desteklemesi anlamındadır. Dördüncü ve son davranış tarzı olan kontrolde, aile- çocuk etkileşiminde ailelerin etkileşim sırasında çocuklardan daha fazla ne yapılacağına karar vermesini içerir (Mahoney ve MacDonald, 2007).

1970'li yıllardan itibaren günümüze kadar yapılan çalışmalar duyarlı olma, yanıtlayıcı olma, yönlendirici olma, başarı odaklı olma, etkileşimde sıcak olma ve keyif alma gibi ebeveyn özelliklerinin çocukların gelişimsel özellikleri ile ilgili olduğunu göstermektedir (Munson ve Odom, 1996). Ailelerin davranış özellikleri daha az yönlendirici daha fazla yanıtlayıcı olduğunda çocukların, ebeveynleri ile etkileşim başlatma, bu etkileşimlerde etkin rol alma ve istekte bulunmaları için iletişim başlatmaya devam etme gibi birçok davranışlarını desteklemektedir (Landry vd., 2014). Eğer ebeveynler çocuklarına doğdukları andan itibaren uygun ve yeterli davranış özellikleri gösterirlerse, çocukların bilişsel, dil ve sosyal-duygusal gelişimlerine destek olabilmektedirler (Mahoney, 2009).

Ebeveynler çocuklarına gelişimleri için gerekli olan uyarınları sağlamakta ve deneyim fırsatları sunmaktadırlar. Birçok araştırmada ebeveyn etkileşimi ile çocuğun gelişimi arasındaki ilişki incelenmiş ve erken dönemde çocuğun içinde yaşadığı çevrenin, çocuğun gelişimi ve buna bağlı olarak gelecekteki özellikleri ile son derece ilişkili olduğu sonucu elde edilmiştir. Yapılan bu çalışmalarda, ebeveyn-çocuk etkileşiminin, çocuğun dil gelişimini (Cunningham ve ark.1981), bilişsel gelişimini (Beckwith, 1984) ve psiko-sosyal gelişimini (Erol, Şimşek ve Ertem, 1997) etkileyen önemli faktörlerden biri olduğu bulunmuştur.

2.2. Ebeveyn-Çocuk Etkileşimini Etkileyen Faktörler

Anne, baba ve çocuk etkileşimini etkileyen birçok faktörden bahsedilmektedir. Bunlar ebeveynin çocuk bakım tarzı (Gander ve Gardiner, 2001), çevresinden aldığı sosyal destek (Feinng, Fox, Jaskır ve Lewis, 1987), duygusal durumu ve evlilik uyumu (Belsky, Youngblade, Rovine ve Volling, 1991) ile çocuğun bireysel özellikleri ve mizacı (Gander ve Gardiner, 1993, Aslan, 1996) gibi faktörler olarak belirlenmiş ve bu faktörlerin ebeveyn-çocuk etkileşimini etkilediğı bulunmuştur. Örneğin bazı anne-babalar çocuğun oyunlarına ve ilgilerine duyarlı ve katılımcı olurlarken, bazı anne-babalar ise kendi kurguladıkları oyunlara çocuğu belirli kurallar içerisinde dahil etmek istemektedirler. Bazı anne-babalar çocukları ile fiziksel temasa büyük önem verirken bazı anne-babalar ise mesafeli davranmaktadırlar. Bu tarz durumlarda anne, baba ve çocuk birbirlerine uyuma önem vermez ve reddederse etkileşimin niteliğinde sorunlar görölmektedir. Anne, baba ve çocuk birbirlerinin ihtiyaçlarına duyarlılık gösterir ve karşılıklı etkileşime açık olurlarsa anne-baba ve çocuk ilişkisi uyumlu ve sağlıklı bir şekilde gelişmektedir. Çocuk gelişimi üzerine gerçekleştirilmekte olan araştırmalar da bu bilgileri destekler

nitelikte olup, çocukların erken dönemdeki gelişimsel becerilerinin düzeyi ile ebeveynlerinin onlarla etkileşimde bulunma düzeyleri arasında, istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. (Mahoney vd, 1998).

Kuramcılar da anne, baba ve çocuk etkileşimine farklı bakış açıları getirmiştir. Çocuğun gelişimi üzerinde çevrenin farklı şekillerde etkisi olduğunu ve bu etkileşimin karşılıklı olduğunu Ekolojik (Çevresel) Kuram (Bronfenbrenner, 1979) ve Karşılıklı Etkileşim (Transaksiyonel) Kuramı (Sameroff and Miese, 2000) vurgulamaktadır. Bu kuramlar, çocuğun yakın çevresinde yer alan kişilerin, hatta öncelikli olarak çocuk ile en çok zaman geçiren kişilerin çocuğun tüm gelişimi üzerinde fazlasıyla bir etkiye sahip olduğunu savunmaktadır.

Ekolojik (Çevresel) Kuram, çocuk üzerinde çok fazla çevresel etmenin etkili olduğunu ve gelişim sürecinin oldukça karmaşık olduğunu vurgulamaktadır. Bronfenbrenner (1979) de, ebeveyn-çocuk etkileşiminin, çevre ve sosyal ilişkiler ile oluştuğunu öne sürmektedir. Ebeveynler hem kendi çevrelerini etkilemekte hem de içinde buldukları bu çevreden etkilenmektedir. Ebeveynlerin sahip oldukları sosyo-ekonomik faktörler, kültür yapısı, ebeveynlerin psikolojik durumu, çocuğun kişiliği ve içinde bulunulan toplumun özellikleri etkileşim biçimlerini etkileyen temel faktörlerden bazılarıdır (Osofsky- Thompson, 2000).

Karşılıklı etkileşim (transaksiyonel modelde) kuramında da gelişim, çocuğun ailesi ve sosyal çevresi tarafından sunulan yaşantı ve çocuğun devam eden etkileşimlerinin sonucu olarak anlatılmaktadır. Örneğin, doğumu zor geçen bir anne, doğumdan sonra çok kaygılı olabilmekte, annenin kaygısı da ilk aylarda çocuğun hayatında olumsuz etkileşimler yaşamasına neden olabilmektedir. Ebeveyn tarafından yapılan tutarlı olmayan tepkiler sonucunda da, çocukta beslenme de düzensizlik ve zor mizaçlı bir çocuk olmanın neden olduğu düzensiz uyku saatleri

görülmektedir. Tüm bunlar, annede yoğun bir kaygıya neden olarak çocuğuyla geçirdiği nitelikli zamanı azaltabilmekte ve geçirdiği zamanın kalitesini düşürmektedir. Bunlara bağlı olarak, ebeveyn çocuğuyla yeterli ve nitelikli bir etkileşime girmezse, çocuğun gelişimini olumlu şekilde destekleyemediği de belirtilmektedir (Parke ve ark., 2003).Yapılan çalışmalarda kısa, basit, bol tekrarlı, çocuk tarafından anlaşılır ve çocuğun gelişimine uygun nitelikli etkileşimin çocuğun anlama, algılama ve her yönüyle gelişimini desteklediği yönündedir (Topbaş, 2003). Olumsuz ve tutarsız ebeveynlik çocuklarda olumsuz kişilik özellikleri ve davranış problemlerinin oluşmasına sebep olmaktadır (Diken, 2009)

Bu kuramlara genel çerçeve içerisinde bakıldığında ebeveyn-çocuk etkileşiminin birçok nedene bağlı olarak çevre ve sosyal ilişkiler ile oluştuğunu ve erken çocukluk döneminde çocuğun gelişimini olumlu ve nitelikli bir şekilde destekleyebilmek için çocuğun gelişimine farklı düzeylerde katkısı olan kişilerin bulunduğu sosyal çevrenin bilinmesi, daha sonrada ailenin sahip olduğu kültürel özelliklerin ve aile içi etkileşimlerin bilinmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu bilgilere sahip olunarak da ebeveynlerin ve çocuğun desteklenmesi gerekmektedir. Tüm bunlara dayalı olarak son yıllarda erken çocukluk döneminde nitelikli ebeveyn-çocuk etkileşiminin çocukların gelişimi üzerindeki etkilerine yönelik yapılan araştırmalar artmıştır. Yapılan araştırmalarda ebeveyn-çocuk etkileşiminde ebeveynlerin etkileşim tarzlarının çocuğun gelişimini desteklediğini (Fewell ve Deutscher, 2002) ve ebeveyn ile çocuk arasındaki etkileşimi etkileyen çevresel faktörlerinde çok önemli bir yere sahip olduğu sonucunu göstermektedir (Bornstein, Hendricks, Haynes ve Painter, 2007).

Ebeveyn- çocuk etkileşimini etkileyen en önemli faktörlerden bir diğeri ise, çocuğun gelişimsel açıdan risk grubunda olması ya da herhangi bir tanıya sahip

olmasıdır. Özel gereksinimli çocuklar farklı özellikler gösterebilmekte bu nedenle anne ve babaların etkileşimsel davranışları farklılaşabilmektedir (Bailey ve Simeonson, 1992).Örneğin; otizmlili çocuklar etkileşim sırasında sınırlı düzeyde sosyal etkileşimsel davranışlar göstermekte (Mundy ve Mastergoerge, 2011), etkileşim sırasında daha az yanıtlayıcı olmakta ve sosyal etkileşimi reddetmektedirler (Jackson ve ark. 2003). Amaçlı olarak kullandıkları sözel ve sözel olmayan iletişim becerilerinin sınırlı düzeyde olması günlük yaşam içerisinde çocuk ile ebeveynin etkileşimini de etkilemektedir (Meirsschaut, Roeyers ve Warreyn, 2011).

2.3. Ebeveyn-Çocuk Etkileşiminin Desteklenmesinin Önemi

Kuramcılar anne, baba ve çocuk etkileşiminin desteklenmesi ile ilgili farklı bakış açıları getirmiştir. Freud aile içindeki etkileşimin gelişim evrelerinde anne, baba ve çocuk etkileşiminin çocuğun özellikle kişilik gelişimi üzerinde önemli bir yeri olduğunu vurgulamaktadır (Akt. Geçtan,2008). Erikson, anne-çocuk ilişkisinin çocuğun duygusal gelişimi üzerinde ve de çocukların yetişkinler ile kurdukları etkileşimin çocukların yetişkinlik döneminde duygusal olarak sağlıklı bireyler olabilmesinde önemli bir yeri olduğundan yani Freud gibi kişilik gelişimi üzerindeki etkisinden bahsetmiştir (Akt. Gander ve Gardiner, 2001). Adler’de Freud ve Erikson gibi çocuğun doğumu ile beş yaşına kadar olan zaman diliminde anne, baba ve çocuk ilişkisinin çocuğun kişilik özelliklerinin belirlenmesinde önemli ve gerekli bir yere sahip olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca aile içindeki sevginin çocuğun sosyal becerilerinin gelişiminde de önemli olduğundan bahsetmiştir (Adler, 2005).Winnicott (1953), ebeveynin çocuğuna karşı sosyal sorumluluklara sahip olduğunu ve bu sorumluluklara göre çocuğun davranış, ihtiyaç ve isteklerinin

ebeveynlerin önceliği olması ve doğru davranışlar ile karşılık vermede çocuklarını yönlendirmesi gerekliliğini belirtmiştir.

Normal gelişim gösteren çocuklarla yapılan araştırmalar incelendiğinde, ebeveyn-çocuk etkileşimlerinin niteliğinin, çocukların sosyal yeterliliklerinin geliştirilmesinde önemli bir rol oynadığı (Baker ve ark., 2007; Cumberland-Li, ve ark., 2003; Leidy, Guerra ve Toro, 2010) ve sosyal gelişim üzerinde uzun-dönemli etkileri bulunduğu görülmektedir (McDowell ve Parke, 2009; Skibbe, Moody, Justice ve McGinty, 2010). Erken dönemden itibaren ebeveyn-çocuk etkileşiminde ebeveynin yanıtlayıcı olmasının çocuğun, sosyal etkileşim becerilerinin gelişiminde önemli olduğu ifade edilmektedir (Mahoney ve Perales, 2003). Normal gelişim gösteren çocuklar ve özel gereksinimli çocukların ebeveynleri ile etkileşimleri araştırmalarda ele alınmış ve ebeveyn-çocuk etkileşiminin desteklenmesinin önemi araştırmacılar tarafından benimsenmiştir (Ceber-Bakkaloğlu ve Sucuoğlu, 2000; Diken, 2012; Howe, 2006; Mahoney, 1992).

Özetle; ebeveynler, çocuklarını gelişimsel anlamda takip etmekte ve gelişimsel desteklemede uzmanlara ve yakın çevredeki diğer kişilere oranla daha fazla etkilidir (Mahoney ve Perales, 2007). Bu nedenle günümüzde ebeveyn çocuk etkileşiminin öneminin ailelere açıklanması, ailelerin çocuklarıyla niteliksel ilişki kurmalarının sağlanabilmesi için erken çocukluk döneminde ebeveyn- çocuk etkileşiminin desteklenmesi temel amaçlardan biri olarak alınmaktadır (Ceber, 1998).

2.4. Anne-Çocuk Etkileşimi

Anne-çocuk etkileşimi, her anne ve çocuk çiftinin bireysel özelliklerine göre farklılık gösterebilmekte ve bazen bir anne-çocuk çiftinde oldukça uygun sayılan bir etkileşim tarzı, başka bir anne-çocuk çiftinde istenmedik sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Uygun bir anne-çocuk etkileşimi annenin çocuğunun ihtiyaçlarını anlamlandırması, bu ihtiyaçlara uygun cevaplar vermesi ve çocuğun da annenin bu davranışlarından memnun olduğunu göstererek karşılık vermesini içeren bir süreçtir. Bunlara ek olarak ilişkinin anne-çocuk için de ödüllendirici olması ve karşılıklılığı olması gerekmektedir (Kesiktaş, 2012)

Alan yazında yanıtlayıcılık olarak adlandırılan ve annenin çocuktan gelen ipuçlarını doğru değerlendirerek ipuçlarına doğru tepkiler verebilmesi anne-çocuk etkileşiminin temelini oluşturmaktadır (Mahoney ve Perales, 2005). 17.yy'da Toju Nakae isimli yazar, çocukların birçok anlamda yetişkinlerden farklılıklar gösterdiğini, çocuklara oyuncak gibi davranmanın ve onlara yaşlarına uygun olmayacak davranışlara zorlanmanın doğru olmadığı görüşünde bulunarak anne ve babaların çocuklarına yanıtlayıcı yaklaşımlarının önemini çok önce belirtmiştir (Akt. Onur, 2007).

Anne-çocuk etkileşimi çocuğun yaşamında çok önemli bir yere sahiptir. Bu etkileşim çocuk daha doğum öncesi dönemde annenin çocuğu ile konuşması ile başlamaktadır. Anneler doğum öncesi dönemden itibaren çocuklarına beş gelişim alanını destekleyecek uyaranları sunmakta ve aynı zamanda deneyimlemelerini sağlamaktadırlar (Ersoy ve Şahin, 1999).Yapılan araştırmalarda bebeğin yaşadığı çevrenin, bebeğin gelişimi ve buna bağlı olarak da yetişkinlik dönemi ile ilişkili olduğu, anne-bebek etkileşiminin, bebeğin tüm gelişim alanlarını etkilediği bilinmektedir (Ceber-Bakalloğlu ve Sucuoğlu, 2000).Freud'a göre anne bebeğin gelişiminde önemli bir rol almaktadır. Annenin bebeğini beslemesi ile bağlılık

oluşmakta ve etkileşimin temelleri atılmaktadır. Bebeğin bu dönemde annesiyle kurduğu duygusal bağ, yaşamındaki tüm ilişkilerin oluşmasında temeldir. Erken çocukluk dönemindeki anne-çocuk etkileşiminin niteliği ve annelerin çocuğun iletişim çabalarına duyarlı olması çocuğun dil gelişiminde de çok önemli bir yere sahiptir ve olumlu katkılar sağlamaktadır (Fewell ve Deutscher, 2002; Akt:Turan, 2012). Sosyal öğrenme kuramına göre de ayrıca anne çocuğun öğrenme sürecinde bilişsel, cinsel ve kimlik gelişiminde kız çocukları için gerekli bir rol modelidir. Bunlara dayalı olarak annenin, çocuğun kişilik özelliklerinde, akademik başarısında ve sosyal iletişiminde oldukça etkili olduğu da bilinmektedir (Liebert, Wicks-Nelson ve Kail, 1986).

Bunlarla birlikte değerlendirildiğinde çocuk büyüme ve gelişmeyle pek çok etkileşim davranışını kazanmakta ve çevresindekilere ipucu vererek etkileşimleri bu davranışlaragöre nitelik kazanmaktadır. Bu durum her ebeveyn ve çocukta bireysel fark olarak görülebilmektedir(Liebert, Wicks-Nelson ve Kail, 1986).Yaşamın erken yıllarında bireysel farklılıkları ve bireyin çevresindeki kişiler ile ilişkilerini açıklamada yararlanılan temel kuramlardan biri Bağlanma Kuramı'dır. Kuramınöncüsü Bowlby (1969: Akt.; Scaramella ve Leve, 2004), bebeğin hayatta kalmasının annenin fiziksel yakınlığı ile ilgili olduğunu ve doğumdan itibaren ağlama, gülme vb. davranışlarla bunu sağlamaya çalıştığını belirtmektedir. Bebek ilerleyen aylarda bu ve benzeri davranışlarla annesinin ona yaklaşma şekillerini izlemekte ve kendi davranışlarını da bu tepkilere göre belirlemektedir. Bağlanma kuramının önemli çıkarımlarından biri, çocuktaki bağlanmadavranışı annenin duyarlılığı ile ilgili olduğunu ve çocuğun bu duyarlılığa verdiği tepkiyle oluştuğunu, diğer bakış açısıyla Transaksiyonel Model'de olduğu gibi bir karşılıklılığa bağlı olduğudur. Bu karşılıklılık içerisinde, anneler bebeklerin davranışlarına duyarlı ve

yanıtlayıcı oldukları durumda, bebekler tutarlı tepkiler görmektedirler ve bu durum ile güvenli bağlanmanın zemini oluşmaktadır (Turner, 2000).

Çocuklar, anneleriyle erken dönemde kurdukları sağlıklı sosyal ilişkiler ile ilgili zihinsel temsiller (internal working model) geliştirmekte ve bu durum çocukların çevresinde diğer kişilerle girecekleri sosyal ilişkiler için bir alt yapı hazırlamaktadır. Bu durum bağlanma sürecinin yaşam boyu süreklilik gösterdiğini ortayakoymaktadır (Mc Devitt ve Ellis Ormrod, 2010). Dolayısıylaannenin bebeğiyle etkileşimi, bağlanma gibi temel bir psikolojik durumun geliştiği bir ortam olduğu için, çocuk gelişimi üzerinde kritik bir rol oynamaktadır (Howe, 2006). Emde (1980), duygusal hazır bulunuşluğun da erken çocukluk döneminde çocuğun gelişiminde önemli bir yere sahip olduğunu belirtmiştir. Genellikle normal şartlar içerisinde anne ve çocuk arasındaki olumlu duyguların karşılıklı olması beklenmektedir. Bu nedenle, annenin ifade ve tepkileri, çocuğun üzerinde oldukça önemlidir (Osofsky ve Thompson, 2000). Bebeğin de anne üzerinde bu şekilde etkileri olmakla birlikte tepki vermeyen ya da tepkileri anlamlandırmayan bebekler gelişimleri için gerekli olan çevresel uyaranlardan mahrum kalmaktadır (Küçüker, Ceber-Bakkaloğlu ve Sucuoğlu, 2001).Yapılan araştırma sonuçlarında da çocuklarıyla daha fazla ilgilenen ve daha bilinçli annelerin çocuklarının diğer çocuklara göre daha olumlu özellikler kazandığını ve geliştiğini göstermektedir (Hortaçsu, 2003).

Bahsedildiği gibi çocuklar doğdukları andan itibaren annelerin çocukları üzerinde önemli etkileri ve gelişim alanlarını desteklemede önemli sorumlulukları olduğu bilinmektedir (Ersoy ve Şahin, 1999). Ancak ebeveyn olarak annelerin yanı sıra babaların da baba olacağını öğrendiği andan itibaren başlayan görev ve sorumlulukları ile anneye sağladığı psikolojik destek daha sonraki aile düzeninin

kurulmasında ve korunmasında önemli yer tutmaktadır. Ayrıca anne ve baba çocuğun sorumluluğunda birlikte yer alarak birbirlerinin yetersiz yönlerinden kaynaklanan olumsuzlukları da ortadan kaldırmaktadır (Kuzucu, 1999).

2.5. Baba-Çocuk Etkileşimi

Günümüzde toplumsal hayattaki sosyal ve ekonomik değişimler ile ebeveyn rolü ve ailede iş bölümü de değişiklik göstermeye başlamıştır (Evans, 1996). Kadınlarında çalışma yaşamına girmesiyle birlikte ev işleri ve çocukların öz bakımına yönelik değişimler olmuştur. Bunun sonucu olarak da geleneksel aile yapılarından farklı olarak önceden kadının rolü olarak görülen çocuk bakımı ve ev işlerine erkeklerin katılımı artmıştır (Cox ve Paley, 1997). Değişen roller ile birlikte babalar artık ev işlerine ve çocuk bakımına daha çok zaman ayırmaya başlamışlardır. Kısacası geçmişte babadan beklenen sadece çalışması ve maddi kazanç elde etmesine yönelik iken, günümüzde bunların yanı sıra çocuğun yaşantısına da dahil olması beklenmeye başlanmıştır. Bu beklentiler göz önünde bulundurulduğunda yapılan araştırmalarda birçok ülkede babalık rolünde değişimler olduğu görülmüştür. Örneğin; Ho ve Kong(1984) Çinli babalar üzerinde bir araştırma yapmış ve bu araştırma sonucunda babaların geçmiş alışkanlıklarının hala devam ettiğini ancak buna rağmen sosyal ve toplumsal hayattaki değişmeler ile babaların çocuk bakımına daha çok katılmaya başladığını ortaya koymuştur.

Kültürel açıdan bakıldığında ise bazı kültürlerde çocuğun doğumu ile birlikte çocuğun sorumluluğunu baba almakta, bebeğin öz bakımıyla ilgilenmekte ve bu sayede de baba çocuk arasında nitelikli bir ilişki gelişmektedir. Bu nedenle baba

çocuk arasındaki ilişkiyi etkileyen tek faktör biyolojik faktörler değil, kültürel etkenlerinde bu şekilde büyük payı olduğu düşünülmektedir (Güngörmüş, 2006).Teori ve yaklaşımlarda babanın rolü ve önemine farklı şekillerde de yer verilmektedir. Psiko-analitik teoride Freud, çocuğun gelişiminde annenin önemli bir rol aldığını, babaların ise çocuklar üzerinde ileriki dönemlerde etkileri olduğunu söylemiştir (Parke, 1981; Akt; Alibeyoğlu, 2009). Bebeklik dönemindeki gelişim ile ilgili Freud'dan farklı düşünen John Bowlby'nin de vardığı sonuç aynıdır. Bowlby, çocuğun gelişiminde annenin rolünün büyük olduğunu, babaların ise ikincil ve daha çok anneyi destekleyici bir rolü olduğunu vurgulamıştır (Parke, 1981; Akt: Alibeyoğlu,2009).

Bebek- baba ilişkisini ilk kez Schaffer ve Emerson araştırmıştır. Schaffer ve Emerson yaptıkları araştırmada dokuz aylık bebeklerin anneden ayrılmaya tepki gösterdikleri kadar babadan ayrılmaya bu kadar yoğun bir tepki göstermedikleri sonucuna varmıştır (Akt; Ekşi, 1999).Babanın çocuğuyla etkileşim içinde olması çocuğun genel gelişimi ve aile yapısı için de çok önemli bir yere sahiptir.Babalarla ilgili yapılan çalışmalarda anne ve baba rolleri karşılaştırılmaya başlanmış (Brody, Pillegrini ve Sigel, 1986), baba yoksunluğunun etkileri şeklinde birçok konuya yer verilerek son yıllarda yapılan çalışmalarda baba-çocuk etkileşiminin çocuk üzerindeki etkilerine (Cooksey ve Fandell,1996) yoğunlaşmıştır. Fagan ve İglesias (1999), yaptıkları çalışmalarında babanın çocuğu ile etkileşiminin çocuğun bilişsel ve sosyal gelişimi ile doğru orantılı olduğu sonucunu ortaya koymuştur.

Sosyal öğrenme kuramına göre de baba, çocuğun öğrenme sürecinde cinsel, zihinsel ve kimlik gelişiminde gerekli bir erkek rol modelidir. Çocuklar sosyal olarak cinsiyetlerine uygun bu davranışları yaşamın ilk yılından itibaren kazanmaya başlamaktadırlar(Liebert, Wicks-Nelson veKail, 1986). Hem kız hem erkek çocuğun

cinsel kimlik gelişiminde, babayla kurulan ilişki önemlidir (Lamb,1977). Erken çocukluk döneminde çocuklar babalarını kendilerine rol model olarak almakta ve bu dönemde erkek çocuklar babayı taklit ederek ve özdeşim kurarak cinsiyet rollerini kazanmaktadırlar. Bebeklik döneminde erkek çocuk cinsiyetine uygun kıyafetler ve oyuncaklar ile başlamakta ve sonraki yıllarda ebeveynin model olmasıyla devam etmektedir (Lamb, 1977). Çevrenin etkisi ile erkek çocuk bir süre sonra kendi cinsiyet modellerini taklit etmekte ve uygun materyalleri seçmeye başlamaktadır (Liebert, Wicks-Nelson ve Kail, 1986).

Babalar çocukları ile etkileşimleri sürecinde daha çok fiziksel etkinlikler yapmaktadırlar (Belsky, 1979). Babanın çocukla bu oyun şekli atlama, yuvarlanma vb. şeklinde iken anneler genellikle daha sakin ve sözel etkileşim içerikli oyunlar oynamaktadırlar (Belsky, Gilstrap ve Rovine, 1984).Çocuğun gelişiminde baba, çocuğuna bol uyarının yer aldığı bir ortam sağlaması nedeniyle de önemli bir etkiye sahiptir. Çünkü genellikle babalar annelere oranla daha az koruyucu bir tutum sergilemekte ve çocuklarını sosyal ortamda daha bağımsız davranmaları için desteklemektedirler. Bu durumun çocuğun gelişimine de olumlu yönde etki ettiği düşünülmektedir (Aktaş, 1993). Babası olmadan yetiştirilen çocuklarda ise çevreyi araştırmaları konusunda daha fazla kısıtlandıkları ve bu nedenle anneye bağımlı oldukları belirtilmektedir (Rossi,1984). Bunların yanı sıra baba-çocuk etkileşiminin artması ile çocuk model alacağı iki ebeveyne sahip olmakta (Russell, 1978), farklı ebeveyn tarzları farklı kişilikteki insanlarla ilişki kurma becerisini arttırmakta ve yeni duruma uyumu kolaylaştırmasına yardımcı olmaktadır (Ehrensaft, 1987).Ayrıca diğer ebeveynin zayıf yönlerinden kaynaklanabilen olumsuz etkiler de ortadan kaldırılmaktadır (Hetrerington, Cox ve Cox, 1982; Ehrensaft, 1987).

Baba-çocuk etkileşimine yönelik araştırma sonuçları, baba-çocuk etkileşiminin sadece çocukları etkilemekle sınırlı kalmadığını tüm aile bireylerini etkilediğini göstermektedir. Bu durum anne ve babanın evlilik ilişkisine de olumlu yansımaktadır (Ehrensaft, 1987). Babaların çocukları ile etkileşimleri, görev ve sorumlulukları ile anneye sağladığı psikolojik destek aile düzeninin korunmasında önemli yer tutmaktadır(Kuzucu, 1999). Anne-baba çiftinin çocukla etkileşiminin yanı sıra bu etkileşimi etkileyen çevresel faktörlerinde çok önemli bir yere sahip olduğu unutulmamalıdır (Bornstein, Hendricks, Haynes ve Painter, 2007). Ayrıca bu etkileşimi etkileyen önemli faktörlerden bir diğeri ise, çocuğun risk altında olması veya bir tanıya sahip olmasıdır (Ceber-Bakkaloğlu ve Sucuoğlu, 2000).

2.6. Ebeveyn- Özel Gereksinimli Çocuk Etkileşimi

Özel gereksinimli çocuklar normal gelişim gösteren akranlarından farklı bazı özellikler gösterebilmektedir. Bu durum nedeniyle de ebeveyn-çocuk etkileşiminde ebeveynler farklı tutum ve davranışlar sergileyebilmektedirler (Turan,2012). Çocuğun bir tanıya sahip olması, ebeveynlerin çocuklarına karşı olan düşüncelerini ve davranışlarını fazlasıyla etkilemektedir. Herhangi bir tanıya sahip çocukların ebeveynlerinin davranışları normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin davranışlarından farklı olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Özel gereksinimli çocuğa sahip olmak annede hayal kırıklığı yaratmakta ve annenin çocuğuna olan düşünce ve davranışlarında olumsuz yönde değişimler görülebilmektedir (Howe, 2006).

Annelerde olduğu gibi özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmak babaların da çocuklarına yönelik düşünce ve davranışlarını etkilemektedir. Yine bu durumun sonucu olarak babalar da farklı davranışlar sergilemektedirler. Babaların özel

gereksinimli bir çocuğa sahip olmayı kabullenmesi ve destek olması annelere göre daha geç olabilmektedir. Özellikle de otizm tanısına sahip çocuklarda sınırlı göz teması, sınırlı sözel iletişim, etkileşim sırasında daha az yanıtlayıcı olma ve sosyal etkileşimi reddetme nedeniyle ebeveynler çocukları ile etkileşimde zorluk yaşamaktadırlar. Bu nedenle bu konuda yapılmış çalışmalarda da görülmüştür ki otizmlili çocuğa sahip ebeveynler çocukları ile etkileşimleri sırasında daha yönlendirici ve kontrolcü davranmakta daha az düzeyde ise yanıtlayıcı olabilmektedir. Bu durumda ebeveyn davranışlarını ve çocukların gelişimsel davranışlarını desteklemek için özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin çocukları ile etkileşimleri sırasında ne kadar yanıtlayıcı ve destekleyici olduklarını belirleyerek desteklemek önemlidir (Mahoney, 2009).

2.7.Otizmlili Çocuklar ve Ebeveynleriyle Etkileşim Özellikleri

2.7.1. Otizm

Otizm, erken dönemde ortaya çıkan, farklı şekillerde görülen toplumsal iletişim ve toplumsal etkileşimde yetersizliğin olmasıdır. Aynı zamanda sosyal iletişimsel alanda yetersizlikler ve kısıtlı, tekrarlayıcı davranışlar, ilgiler ya da etkinlikler ile görülen bir yetersizliktir (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2013). Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından hazırlanan DSM V tanı ölçütleri el kitabına göre, Otizm tanısı için kullanılan iki temel ölçüt bulunmaktadır. Bu ölçütlerden birincisi sosyal etkileşim/ iletişim problemleri ve ikincisi sınırlı ve yineleyici ilgi, davranış ve etkinliklerdir. Otizmin ölçütlerinden biri olan tekrarlayıcı davranışlar içerisinde, bazı davranış kalıplarını sürekli tekrarlama, el sallama, vurma gibi tekrarlayıcı

davranışlarda bulunma ve nesnelerin parçaları ile uğraşma örnek olarak gösterilebilmektedir (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2013).

Otizm tanımlı çocuklar, normal gelişim gösteren çocuklar ile karşılaştırıldığında sözel olmayan iletişimsel davranışlarından biri olan göz teması kurma, nesnelere ya da kişileri işaret ederek (Osterling ve Dawson, 1994) gösterme, sosyal etkileşimi başlatma, konuşmayı sürdürme, akranları ile karşılıklı etkileşime dayalı oyun oynama becerilerinin sınırlı olduğu görülmektedir. Bu becerileri değişikliklere uyum sağlama, sözel ve sözel olmayan sosyal etkileşim becerileri gösterme gibi sosyal etkileşim becerilerinde yaşanan sınırlılıklar takip etmektedir (Alvarez, 1999). Bu bağlamda otizmlı çocukların sosyal etkileşim becerileri gelişimini olumsuz etkileyen sınırlılıklarının başında, sözsüz/sözlü uyarılara cevap verme, sosyal dikkati sağlama ve etkileşime katılmayı gerektiren becerilerin yoksunluğu yer almaktadır (Frith ve Frith, 2001).

Etkileşime katılmayı gerektiren becerilerin başında gelen göz teması kurmak ise karşıdaki kişiyle iletişim kurmak isteğini ifade etmek olması nedeniyle, otizmlı çocukların çevresindeki kişiler ile etkileşim başlatabilmesi ve etkileşim sürdürme sırasında sıranın kendisine geldiğini anlayabilmesi için önemli bir beceri olarak kabul edilmektedir (Bellini, 2006). Yüz ifadelerini anlamlandırma ve göz teması kurma, söz öncesi dönemde bebekler ve anneleri arasında iletişim kurmada en sık kullanılan beceridir (Ling ve Ling, 1974). Otizmlı çocuklar karşılıklı göz teması kurma becerisinde önemli sınırlılıklar sergilemektedirler (Chawarska, Klin ve Volkmar, 2003).

Normal gelişim gösteren çocuklar, çevresindeki kişiler ile etkileşim kurarken geniş bir sosyal etkileşim ortamı (mimikler, jestler, ses tonu vb.) kullanmaktadırlar (Charlop, Dennis, Carpenter ve Greenberg, 2010). Bu durumun tersine, otizmlı

çocuklar sosyal etkileşim becerilerini kullanmada sergiledikleri problemler nedeniyle diğer insanlarla etkileşime girmeye daha az ilgi gösterirler. Daha çok yalnız oyun oynamayı tercih eder, arkadaşlık kurma becerilerinde ve oyun arkadaşı olarak tercih edilmeleri daha sınırlı ve etkileşim kurma nitelikleri düşük düzeydedir (Charlop vd., 2010).

Otizm tanılı çocuklarda öfke nöbetleri ve kendine ya da çevreye zarar veren davranışlar gibi duygusal ve davranışsal problemler de görülmektedir (Dominick ve ark., 2007). Ayrıca otizmin belli özelliklerinden biri olan tekrarlayıcı ve yineleyici davranışlar otizmlili çocuklarda yoğun olarak görülmektedir (Matson, Dempsey ve Fodstad, 2009). Bu tekrarlayıcı ve yineleyici davranışlar otizm tanılı çocukların öğrenme becerilerini, sosyal becerilerini ve ebeveynleri ya da yakın çevresindeki diğer kişiler ile olan etkileşimlerini engelleyebilmektedir (Wilke ve ark., 2012).

2.7.2. Otizmlili Çocuk- Ebeveyn Etkileşimi

Otizmlili çocukların, bilişsel, sosyal, dil ve iletişim gelişmelerinde (Landa, 2007), bunlara bağlı olarak sosyal etkileşimi başlatma ve sürdürme (Turnbull, Turnbull ve Wehmeyer, 2007), taklit ve oyun becerilerinde (Naber ve ark., 2008) sınırlı olmaları nedeniyle otizmlili çocuğa sahip ebeveynler diğer özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerden daha fazla etkilenmektedir (Meral ve Cavkaytar, 2012). Yapılan çalışmalarda da otizmlili çocukların ailelerinin, normal gelişim gösteren çocukların ailelerine göre daha yüksek düzeyde stres, depresyon ve umutsuzluk yaşadıkları sonucu elde edilmiştir (Ergüner-Tekinalp ve Akkök, 2004; Montes ve Halterman, 2007).

Otizimli çocuklar etkileşim sırasında sınırlı düzeyde sosyal etkileşimsel davranışlar göstermekte (Mundy ve Mastergoerge, 2011), etkileşim sırasında daha az yanıtlayıcı olmakta ve sosyal etkileşimi reddetmektedirler (Jackson ve ark. 2003). Amaçlı olarak kullandıkları sözel ve sözel olmayan iletişim becerilerinin sınırlı düzeyde olması günlük yaşam içerisinde çocuk ile ebeveynin etkileşimini de etkilemektedir (Meirsschaut, Roeyers ve Warreyn, 2011). Sosyal etkileşim becerilerini kullanmadaki yetersizlikler nedeniyle otizimli çocuklar diğer insanlarla etkileşime girmeye daha az ilgi gösterir ve daha az çaba sarf ederler. Oyunlarda daha çok yalnız oynamayı tercih eder akranlarını ya da yetişkinleri tercih etmezler (Charlop ve ark., 2010), bu nedenlerden dolayı otizimli çocuğa sahip ebeveynler çocukları ile etkileşimleri için çok zaman ayırmakta ve bu sırada fiziksel yakınlık kurmaya çalışarak daha fazla yönerge kullanmakta (Watson, 1998) ve çocukları ile oynadıkları oyunlardaki etkileşimlerinin kısa ve niteliğinin düşük olmasından dolayı da etkileşim sırasında güçlük yaşamaktadırlar (Töret, Özdemir, Gürel-Selimoğlu, Özkubat, 2014).

Otizimli çocuğa sahip ebeveynler tüm bu zorluklardan dolayı desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Otizimden kaynaklı bu sınırlılıkların azaltılabilmesi için öncelikle anne ve baba olmak üzere tüm aile üyelerinin bu konuda bilinçlendirilmesi ve destek verilmesi büyük önem taşımaktadır. Ailelere nitelikli desteğin verilebilmesi için öncelikli olarak etkileşim davranışlarının belirlenmesi ve gerekli davranışa müdahale edilebilmesi gerekmektedir. Bu sebeple son yıllarda bu konuya daha çok ilgi gösterilmiş ve ebeveyn-çocuk etkileşimi ile ilgili çalışmalar büyük oranda artmaya başlamıştır.

2.8. Ebeveyn- Çocuk Etkileşim Özelliklerine İlişkin Gerçekleştirilen Araştırmalar

2.8.1. Normal Gelişim Gösteren Çocuklar ve Ebeveynlerinin Etkileşim Özelliklerine İlişkin Gerçekleştirilen Araştırmalar

Geçmişten günümüze kadar, normal gelişim gösteren çocuk ve ebeveynlerinin etkileşim davranışlarının özelliklerine ilişkin yapılan araştırmalara yer verilmiştir.

Bu konuda gerçekleştirilmiş araştırmalar incelendiğinde özellikle anne- çocuk etkileşiminin ele alındığı ilk çalışmalar 1940 ve 1950’lerde yuvada kalan çocuklar ile yapılmıştır (Belsky ve ark., 1980). Skeels ve Dye’in yuvada kalan çocuklara yetişkin uyarımı sağlayarak çocukların gelişimini desteklemeye yönelik bir program uygulamışlardır. Bu çalışma sonucunda erken çocukluk dönemindeki yetişkin tarafından gelen yanıtlayıcı tepkilerin olumlu etkisi olduğu ortaya koyulmuştur (Barrera ve Rosenbaum, 1986).

Stern, 1973 ve Bus ve van Ijzendoorn, 1988 yılında çocukların gelişim alanlarındaki becerileri ile ilgili yaptığı çalışmalar incelendiğinde, çocuklarına yanıtlayıcı ve olması gereken düzeyde yönlendirici davranan annelerin çocuklarının, aşırı kontrol edici annelerin çocuklarına oranla gelişim becerilerinin daha üst düzeyde olduğu sonucubulunmuştur.

Rusell ve Rusell (1987), 4-7 yaş aralığında yirmi dokuz erkek çocuk ve yirmi sekiz kız çocuk ve ebeveynlerinin etkileşimlerini gözlemlemiştir. Araştırma sonucunda babaların çocukları ile etkileşiminin oyun bağlamında sık olduğu sonucu elde edilmiştir. Ayrıca babaların çocuklarının sosyal gelişimlerine önemli katkılarda

bulunduğu ancak öz bakımı ile ilgili sorumluluklar almadığı ve desteklemediğı sonucunu ortaya koymuşlardır.

Nugent (1991), kırk sekiz İrlandalı anne ve baba çifti ve bebekleri ile çalışmıştır. Araştırma sonucunda, araştırmaya katılan babaların çocuklarının nitelikli etkileşimlerinin arttığı ve sosyal gelişmelerindeki rolünün değıştiğı vurgulanmıştır. Ayrıca babanın çocuğun bilişsel gelişimi üzerinde de önemli bir etkisi olduğu sonucu elde edilmiştir.

Scholz ve Samuels (1992), ilk kez bebek sahibi olacak otuz iki anne ve baba çiftleri ile bir eğitim programı yapmışlar ve baba bebek ilişkisinin üzerinde önemle durmuşlardır. Deney ve kontrol grubu ile yapılan bu çalışmada dört hafta boyunca eğitim alan ebeveynlerin çocukları ile eğitim almayan ebeveynlerin çocukları ev ortamında on iki hafta boyunca gözlenmiştir. Eğitime katılan babaların çocuklarıyla etkileşimlerinde daha duyarlı ve yanıtlayıcı oldukları bu nedenle de bebeklerin babaları ile daha fazla göz teması kurdukları, daha fazla güldükleri ve ses çıkardıkları ve daha olumlu tepkiler verdikleri sonucuna varılmıştır.

Goudena ve Vermeulen (1997) , 54-80 ay aralığında bulunan alt ve üst sosyo ekonomik düzeyde yer alan çocukların ebeveyn-çocuk etkileşimleri karşılaştırılmıştır. Üst sosyo ekonomik düzeydeki ebeveyn- çocuk çiftinin, alt sosyo ekonomik düzeydeki ebeveyn-çocuk çiftine göre oyunları içerisinde pozitif etkileşimin daha yüksek düzeyde bulunduğu sonucunu elde etmişlerdir.

Maviş (2004) ülkemizde Türk anne ve babaların, erken dil gelişimi dönemindeki çocuklarıyla iletişimlerdeki dil davranışlarını belirleyen etkileşim şeklini belirlemeyi amaçladığı çalışmasında anne babaları davranış düzenleyici olarak anlatmış, aşırı kontrol edici ve yönlendirici olarak betimlemiştir.

Pridham ve arkadaşlarının (2007), 1980-2008 tarihleri arasında yapılan ebeveyn-çocuk etkileşimine yönelik elli altı araştırmayı incelemişlerdir. Bu çalışmalar içerisinde çoğunlukla çalışmaların anne-çocuk etkileşimine yönelik yapıldığını ve farklı değişkenlere yer verildiğini açıklamışlardır. Müdahale çalışmalarında bakıldığında ise müdahalelerin çocuğun davranışlarına yanıtlayıcı olmak için anne ve babaları bilgilendirmek amacıyla yapılmıştır.

Aslan ve Cansever (2007), çocukların okuldaki sosyal etkinliklere katılmada ebeveyn ile çocuk etkileşimi arasındaki ilişkiyi sorgulamak amacıyla bir çalışma yapmışlardır. Ayrıca bu çalışma kültürlerarası karşılaştırmalı bir çalışma olarak da yapılmış ve Hollandalı elli çocuk ve ebeveyn, Türk seksen iki çocuk ve seksen iki ebeveyn araştırma kapsamına alınmıştır. Araştırma sonucunda çocuğun okul ortamındaki sosyal etkinliklere dahil olmasında ebeveyn-çocuk etkileşiminin çocuğun etkinliklere katılımını destekleyici olduğu sonucunu ortaya çıkarmışlardır. Ayrıca Türk ailelerin bu konuda okuldan beklentilerinin olduğunu, Hollandalı ailelerin ise kendi sorumlulukları olduğunu düşünerek okulu destekleri sonucu da bu araştırma içerisinde elde edilen bir sonuç olarak vurgulanmıştır.

Taşkın ve Erkan (2009), iki-dokuz yaş arası çocuğa sahip babalara yönelik verilen bir eğitim programının babaların çocuklarıyla ilgilenme düzeylerine olan etkisini ortaya koymak amacıyla bir çalışma yapmıştır. Babalar araştırmacılar tarafından on hafta süren bir eğitime almıştır. Araştırmanın bulguları, babalara verilen eğitimin; “babaların çocuklarının oyunlarına katılma, çocuklarıyla birlikte ev dışında vakit geçirme, sözel etkileşime girme, çocuklarına yeni beceriler kazandırma, öz bakımlarıyla ilgilenme” sıklığını artırdığını ortaya koymuştur.

Özyürek, Begde ve Yavuz (2014), okul öncesi çocukların sosyal becerileri ile yakın çevresindeki yetişkin etkileşimleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla bir

çalışma yapmışlardır. Araştırmaya okul öncesi eğitim kurumuna devam eden ve öğretmenleri tarafından belirlenen on sosyal beceri düzeyi yüksek ve on sosyal beceri düzeyi düşük öğrenci dahil edilmiştir. Çocuklar ebeveynleri tarafından okula bırakılırken ve okuldan alınırken olmak üzere iki farklı zaman diliminde ve iki farklı gözlemci tarafından gözlemlenmişlerdir. Araştırma sonucunda sosyal beceri düzeyi yeterli olan çocukların ebeveynleri ve okul personeli ile sözel ve davranışsal etkileşimlerinin daha yüksek olduğu sonucunu elde etmişlerdir. Okul öncesi çocukların sosyal becerilerinin gelişiminde, yakın çevresinde yer alan yetişkinlerin model olmasının ve yetişkin-çocuk etkileşiminin önemli olduğu da bu çalışma sonucundan elde edilen bir sonuç olarak vurgulanmıştır.

Avcu ve Çalışkan (2015), yaptıkları çalışma kapsamında 10-12 aylık bebeklere yönelik Ev Merkezli Anne-Bebek Eğitim Programı'nın bebeklerin gelişimine etkisinin incelenmesi amaçlamışlardır. Araştırma için 10-12 aylık kırk dört bebek ve annesi belirlenmiştir. Araştırmacı sekiz hafta boyunca haftada bir gün anne ve bebeklerin kırk beş dakika boyunca gelişimsel oyunlar oynamalarını sağlamıştır. Araştırmanın sonucunda anne ve bebeklerin birlikte oynadıkları oyunların bebeklerin sosyal-duygusal, dil, psiko-motor ve bilişsel gelişim alanlarına ve anne-çocuk etkileşimine olumlu katkıları olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yukarıda bahsedilen çalışma sonuçlarına genel olarak bakıldığında araştırmacılar ebeveyn-çocuk ilişkisini açıklamak amacıyla oyun bağlamındaki davranışlarını incelemişlerdir. Bu davranışlar içerisinde ebeveynin duyarlılığı, oyuna katılımı, müdahalesi başta olmak üzere birçok davranış değerlendirilmiştir. Yapılan araştırma sonuçlarında, çocuklarıyla daha fazla ilgilenen ve daha bilinçli ebeveynlerin çocuklarının diğer çocuklara göre daha olumlu özellikler kazandığını ve geliştiği; nitelikli ebeveyn-çocuk etkileşiminin çocuğun sosyal becerilerini ve sosyal

ortamlara katılımını son derece etkilediği görülmektedir. Yapılan çalışmalarda genellikle anne-çocuk etkileşimi ile ilgili araştırmalar yapıldığı, babalar ile yapılan çalışmaların ise çok sınırlı olduğu görülmektedir. Ancak çocuğun gelişim ve öğrenme sürecinde babanın da en az anne kadar etkisi olduğu düşünüldüğünde, baba-çocuk etkileşimlerinin de değerlendirilmesi ve anne-çocuk etkileşimi ile karşılaştırılarak desteklenebilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

2.8.2. Özel Gereksinimli Çocuklar ve Ebeveynlerinin Etkileşim Özelliklerine İlişkin Gerçekleştirilen Araştırmalar

Geçmişten günümüze kadar, yurt dışında ve Türkiye’de özel gereksinimli çocuk ve ebeveynlerinin etkileşim biçimlerinin özelliklerine ilişkin yapılmış araştırmalar bulunmaktadır. Bu bölümde özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler ile çocuklarının etkileşim davranışlarının özelliklerine ilişkin yapılan araştırmalara yer verilmiştir.

Cunningham, Reuler,Blackwell ve Deck (1981) özel gereksinimli çocukanneleri ile normal gelişim gösteren çocuk annelerinin, çocuklarıyla etkileşimlerinin arasındaki davranış ve dili kullanma şekillerini karşılaştırmışlardır. Kurum ortamında anne-çocuk yaklaşık otuz dakikalık gözlemler sonucunda değerlendirilme yapılmıştır. Gözlemin ilk on beş dakikası serbest oyun zamanı olarak, son on beş dakikalık sürede ise verilen üç adet yapbozu tamamlaması şeklinde planlanmıştır. Özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin etkileşimler sırasında normal gelişim gösteren çocuğa sahip annelere göre daha fazla yönerge kullandıkları ve çocukların işbirliği davranışlarına karşı daha az yanıtlayıcı oldukları araştırma sonucunda saptanmıştır.

Kasari, Sigman, Mundy ve Yirmiye (1988), otizm tanılı çocuğa sahip ebeveynleri ile olan etkileşimsel davranışlarını, zihinsel yetersizliğe sahip olan ve normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin etkileşimsel davranışları ile karşılaştırmışlardır. Sonuç olarak otizm tanılı çocuk ebeveynlerinin ve zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerinin kontrolcü davranışlar gösterdiklerini; yanıtlayıcılık düzeylerinin de birbiri gibi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Otizm tanılı ve zihinsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerine göre ile karşılaştırıldığında daha yönlendirici davrandıkları görülmüştür.

Mahoney vd. (1990) on sekiz Down sendromlu çocuğa sahip anneler ile on sekiz normal gelişim gösteren çocukların anneleriyle etkileşim davranışlarını karşılaştırmışlardır. Araştırma sonucunda Down sendromlu çocuğa sahip annelerin daha yüksek seviyede yönlendirici ebeveyn davranışı sergilediklerini bulmuşlardır. Ayrıca Down sendromlu çocuğa sahip anneler çocuklarının etkinlikleri yapması için daha fazla istekte bulunmuşlar, çocukları için zor olan etkinlikler yapmalarını istemişler ve çocuklarının an içinde ilgisini çekmeyen nesnelere yönelmeleri için girişimde bulunmuşlardır. Bu yönlendirmeler araştırmacı tarafından müdahaleci ebeveyn davranışı olarak değerlendirilmiştir.

Dawson, Hill, Spencer, Galpert ve Watson (1990), otizm tanılı çocuğa sahip annelerin ve normal gelişim gösteren çocuğa sahip annelerin çocukları ile doğal etkileşimleri içerisindeki sosyal davranışlarını karşılaştırdıkları bir çalışmada otizm tanılı çocuğa sahip on altı anne ve çocuklar ile on altı normal gelişim gösteren çocuğa sahip anne ve çocuklar katılmıştır. Otizimli çocuğa sahip annelerin, normal gelişim gösteren çocuğa sahip annelerden daha az çocuğun gülümsemesine karşılık verdiği sonucunu bulmuştur.

Lemanek, Stone ve Fishel (1993), normal gelişim gösteren, dil gelişimi yetersizliği olan çocukların aileleri ile otizmlili çocuğa sahip ailelerin etkileşim davranış özelliklerini karşılaştırmışlardır. Araştırmada otizmlili çocuğa sahip aileleri daha çok dikkat çekici davranışlar yapmışlar, fiziksel yakınlıklarını artırmışlar ve diğer gruptaki çocukların ailelerine göre daha fazla sözel olmayan yönerge kullanmışlardır. Ayrıca araştırma bulguları sonucunda, otizmlili çocukların annelerinin kontrolcü davranış özelliklerinin diğer gruptaki annelerin davranış özelliklerine göre çok daha fazla olduğu gözlemlenmiştir.

Kasari ve Sigman (1997) da otizm tanılı, zihinsel yetersizliği olan, down sendromlu ve normal gelişim gösteren çocuk ve ebeveynlerinin çocuklarına yönelik algıları ve çocuklarıyla olan etkileşimleri arasındaki ilişkiyi araştırmak amacıyla bir çalışma yapmışlardır. Otizm tanılı çocuğa sahip anneler çocuklarının bazı davranışlarının kontrol edemediklerini ya da güçlük yaşadıkları için kendi davranışlarının ve çocuklarıyla olan etkileşimlerinin de bu durumdan etkilendiğinden bahsetmişlerdir.

Watson (1998) ise 0-6 yaş arasında otizm tanılı on dört çocuk ve anneleri on dört normal gelişim gösteren çocuk ve annelerinin etkileşimleri arasındaki davranışlarını karşılaştırmış ve annelerin çocukları ile etkileşimleri sırasında ne sıklıkta çocuk ilgisi odaklı sözcükler kullandıklarını incelemiştir. Anne ve çocukların etkileşimleri özel olarak hazırlanmış bir ortamda serbest oyun sırasında on beş dakika süreyle gözlenmiş ve değerlendirilmiştir. Otizm tanılı çocuğa sahip annelerin de normal gelişim gösteren çocuğa sahip anneler gibi, çocuk ilgisi odaklı ifadeler kullandıklarını ve bu iki grupta yer alan annelerin aralarında çok önemli ve anlamlı farklılıklar olmadığı sonucu bulunmuştur. Bu sonuca ek olarak Watson otizm

tanılıçocuklara da normal gelişim gösteren akranları gibi dil girdisi alma fırsatlarıbulunduğu şeklinde yorumlanmıştır.

El-Grohoury ve Romanczyk (1999) otizm tanısına sahip çocukların aile bireyleri ile serbest oyun sırasındaki etkileşimlerini incelemişlerdir. Çalışma sonucunda kardeş ve annelerin etkileşimsel davranışları karşılaştırıldığında kardeşleri ile daha az etkileşim davranışında buldukları sonucunu elde etmişlerdir.

Ceber-Bakkaloğlu ve Sucuoğlu (2000), normal gelişim gösteren ve zihinsel engelli bebeklerle annelerinin etkileşimini karşılaştırmalı olarak incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda, zihinsel engelli bebeklerin, normal gelişim gösteren bebeklere göre daha az etkileşim başlattıkları, daha az sürdürdükleri ve daha az tepki verdikleri sonucu bulunmuştur. Ayrıca daha az olumsuz tepki verme ve istenilmeyen davranışlar görülmüştür. Normal gelişim gösteren ve zihin engelli çocuğa sahip anneler ile karşılaştırıldığında ise, zihin engelli çocuğa sahip annelerin daha az tepki verdikleri ancak daha fazla etkileşim başlattıkları ve ısrarcı davrandıkları sonucu bulunmuştur.

Küçüker, Ceber-Bakkaloğlu ve Sucuoğlu (2001),erken eğitim programı içerisinde olan ve gelişimsel geriliği olan çocuklar ile anne-çocuk ve baba-çocuk etkileşim davranışlarını incelenmiştir. Erken eğitim programı sonucunda annelerin davranışlarında olumlu anlamda değişme olduğu babaların çocuklarıyla etkileşim davranışlarında ise herhangi bir değişiklik olmadığı sonucu bulunmuştur.

Siller ve Sigman (2002), otizm tanılı çocuklar ve annelerinin oyun etkileşimini sırasında, annenin yanıtlayıcılığının artması ile çocukların iletişim becerilerinin gelişimi arasında doğru bir orantı olduğu sonucunu yaptıkları araştırma sonucunda elde etmişlerdir.

Topbaş, Maviş ve Özdemir (2003), 1,5 ve 3 yaş aralığında altı normal gelişim gösteren ve sekiz gecikmiş dil ve konuşma özelliği gösteren çocuğun annelerinin etkileşimsel davranışlarını inceledikleri bir araştırma yapmışlardır. Bu araştırmada, annelerin çocukları ile etkileşimlerinde çocuklarına yönelttikleri dilin özelliklerini belirlemeye çalışmışlardır. Anne-çocuk etkileşimleri ev ortamında otuz dakika boyunca (serbest oyun ve yarı-yapılandırılmış etkileşim ile) video-kaydına alınmıştır. Her iki gruptaki anneler de araştırmacıların betimlediği şekli ile yönlendirici ve daha çok talep edici olarak bulunmuştur. Gecikmiş dil ve konuşma özelliği gösteren çocuk annelerinin daha talep edici oldukları da bulunan sonuçlar arasındadır. Normal gelişim gösteren çocukların anneleri kontrolcü ancak daha etkileşimci, yanıt verici ve çocuklarını oyuna dahil edebilen anneler olarak gözlenmiştir.

Diken (2009), gecikmiş dil ve konuşma tanısı almış on dokuz çocuk ve annesi ile annelerin etkileşimsel davranışları ile öz yeterlikleri arasındaki ilişkiyi incelemek için bir çalışma yapmıştır. Sonuç olarak annelerin duyarlı, yanıt verici ve yönlendirici oldukları olduğu belirlenirken, annelerin aynı zamanda düşük düzeyde sıcak davrandıkları ve sözel pekiştireç kullandıkları bulunmuştur. Öz yeterlik algılamaları ile arasındaki ilişkiye bakıldığında ise öz yeterliliği yüksek olan annelerin daha çok sözel pekiştireç kullandıkları ve başarı odaklı oldukları da çalışmanın sonuçları arasında yer almaktadır.

Wan ve arkadaşları (2011), erken çocukluk döneminde otizmden etkilenme riski yüksek ve otizmden etkilenme derecesi düşük risk taşıyan çocukların annelerinin oyun ortamındaki etkileşimlerini altı dakika boyunca incelemiştir. Sonuç olarak yüksek otizm riski taşıyan çocukların ebeveynlerinin, düşük otizm riski taşıyan çocukların ebeveynleri ile karşılaştırıldığında daha yönlendirici oldukları sonucuna varılmıştır.

Otizm tanılı, dil konuşma bozukluğu ve zihinsel yetersizliği olan çocukların etkileşimsel davranışları ve annelerin etkileşimsel davranışları yüz kırk sekiz anne ve çocuk ile Diken (2012) tarafından incelenmiştir. Dil ve konuşma bozukluğu olan yetmiş üç çocuk, zihinsel yetersizliği olan yirmi beş çocuk ve otizm tanısı olan elli çocuk araştırmada yer almıştır. Çalışma kapsamında anne-çocuk etkileşimleri serbest oyun ortamında on beş dakikalık bir etkileşim kapsamında değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonuçları otizm tanılı, dil konuşma bozukluğu ve zihinsel yetersizliği olan çocukların annelerinin farklı özelliklerde etkileşimsel davranışlar gösterdikleri sonucuna ulaşmıştır. Otizm tanılı çocuğa sahip annelerin daha çok başarı odaklı oldukları da ulaşılan bulgular arasında yer almaktadır.

Diken ve Mahoney (2013), elli otizmlili çocuk ve annelerin çocukları ile etkileşimlerindeki etkileşimsel davranışlarını ve anne-çocuk etkileşimsel davranışları arasında nasıl bir ilişki olduğunu incelemiştir. Anne-çocuk etkileşimleri yirmi dakika boyunca araştırmacı tarafından hazırlanılan bir özel ortamda kaydedilmiştir. Araştırma sonunda, otizm tanılı çocuğa sahip olan annelerin daha yönlendirici davrandıkları belirlenmiştir. Çocukların etkinliğe katılım davranışları ile annelerin etkinlik sırasında yönlendirici olmaları ile arasında bir ilişki bulunmamış ancak yanıtlayıcı olmaları ile ilgili bir ilişki bulunmuştur.

Töret, Özdemir, Gürel Selimoğlu ve Özkubat (2014), otizm tanılı çocuğa sahip elli ebeveyn ile çocukları ile birlikte günlük yaşam rutinlerine yönelik deneyimleri ve çocuklarının sahip olduğu sosyal etkileşim ve iletişim becerileri ile gösterdikleri problem davranışlarla ilgili görüşlerinin belirlenmesi için bir çalışma yapmışlardır. Araştırma sonucunda, ebeveynlerinin birçoğunun, çocuklarının kendileriyle ve kardeşleriyle iletişim kurarken genel olarak jest ve sesler

kullandıkları; akranları ile olan etkileşimlerinde ise iletişim yetersizliği gösterdikleri konusunda görüşler elde etmişlerdir.

Töret, Özdemir ve Özkubat (2015), yaptıkları çalışmada ciddi düzeyde otizmlili kırk çocuk ve anneleri ile anne-çocuk etkileşimsel davranışlarını incelemeyi amaçlamışlardır. Ciddi düzeyde otizmlili olan çocuğa sahip annelerin çocuklarına yönelik etkileşimlerinde fazlasıyla yönlendirici davrandıklarını, duygusal ifade edici ve yanıtlayıcı olma düzeylerinin ise daha düşük düzeyde olduğu sonucunu elde etmişlerdir.

Ceyhun, Özdemir, Töret ve Özkubat (2015), ebeveyn-çocuk etkileşimini değerlendirmek amacıyla otuz normal gelişim gösteren çocuk ve otuz otizm tanılı çocuk ile bir çalışma yapmışlardır. Otizm tanılı çocukların ebeveynlerinin duygusal ifade edici olma ve yanıtlayıcı davranışlarda daha düşük düzeyde olduğu, yönlendirici ve başarı odaklı olmada ise normal gelişim gösteren çocuk ebeveynleri ile otizm tanılı olan çocuk ebeveynleri arasında farklılık bulunmamıştır.

Selimoğlu (2015), ETEÇOM'un (Etkileşim Temelli Erken Çocuklukta Müdahale Programı), otizmlili çocukların sosyal etkileşim becerileri ve anne-çocuk etkileşimi üzerine olan etkisini araştırmıştır. Araştırmanın örneklem grubunu üç otizmlili çocuk ve anneleri oluşturmuştur. Araştırma sonucunda anne ve çocuk katılımcıların anne-çocuk etkileşimi davranışlarında çocukların sosyal etkileşim, bilişsel, iletişim ve sosyal-duygusal alanlardaki becerilerde ilerlemeler gösterdiği sonuçları elde edilmiştir.

Sonuç olarak yurt içinde ve yurt dışında yapılan tüm bu çalışmalar incelendiğinde, otizmlili çocuğa sahip ebeveynlerin etkileşimleri sırasında daha az yanıtlayıcı oldukları ve daha fazla başarı odaklı olduklarını göstermekle beraber;

genellikle anne-çocuk etkileşimi ile ilgili araştırmalar yapıldığı, babalar ile yapılan çalışmaların ise çok sınırlı olduğu görölmektedir. Ancak çocuğun gelişim ve öğrenme sürecinde babanın da en az anne kadar etkisi olduğu bilinmektedir. Bu nedenle, baba-çocuk etkileşimlerinin de değeriendirilmesi ve anne-çocuk etkileşimi ile karşılaştırılarak desteklenebilmesi için otizimli çocukları olan anne ve babaların etkileşim becerilerini birlikte değeriendirilmesinin gerektiği düşünölmektedir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Otizmlı çocuğa sahip olan anne ve babaların çocukları ile olan etkileşimsel davranışlarının ne düzeyde olduğunu belirlemek, anne-çocuk ve baba-çocuk etkileşiminde anne ve babaların çocuklarıyla etkileşim düzeylerinin eğitim durumu, çocuğun cinsiyeti ve çocukta otizm görülme olasılığı açısından farklılaşp farklılaşmadığını incelemek amacıyla yapılan bu araştırma, tarama modelinde betimsel bir araştırmadır. Tarama modelleri geçmişte ya da şu an var olan bir durumu var olduğu şekli ile betimlemeyi amaç edinen araştırmalar için uygun bir modeldir. Araştırmaya konu olan olay ve birey kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Durumu değiştirmek ve etkilemek için herhangi bir çabada bulunulmaz. Önemli olan bilinmek istenileni uygun bir biçimde “gözleyip” belirleyebilmektir (Karasar, 2006).

3.2. Çalışma Grubu

3.2.1. Evren

Antalya ilinde 36-72 ay aralığında otizmlı çocuğa sahip anne ve babalar araştırmanın evrenini oluşturmaktadır.

3.2.2. Örneklem

Araştırmanın örneklemini, Antalya ilinde yaşayan ve hastaneler tarafından yapılan tıbbi tanılama sonucunda otizm tanısına sahip oldukları belirlenen ve özel bir

özel eğitim merkezine devam eden 36-72 ay aralığında otizmlili çocuğa sahip on iki anne ve on iki baba oluşturmaktadır.Örneklem belirlenmesi için, seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden olan uygun örnekleme kullanılmıştır. Örneklem seçim ölçütü olarak,anne ve babaların 36-72 ay aralığında otizm tanısı almış ve otizm dışında ek bir klinik tanıya sahip olmayan çocuğa sahip olmaları yeterlidir. Bu ölçütleri sağlayan yirmi beş ebeveyn çifti ile görüşölmüş ancak yalnız on iki ebeveyn çifti araştırmaya katılmak için gönüllü olmuştur. Araştırma için görüşölen üç ebeveyn çiftinde annelerin, altı ebeveyn çiftinde ise babaların iş durumları nedeniyle kuruma gelememesinden dolayı, dört ebeveyn çiftinde ise babaların çalışmaya katılmaya gönüllü olmamasından dolayı on iki ebeveyn çiftinin katılımı sağlanamamıştır. Araştırma öncesinde, araştırmacı tarafındanönceden geliştirilen ebeveyn bilgi formu (ek.1) anne-baba çiftleri tarafından ayrı ayrı doldurulmuştur.

3.2.2.1. Anne Katılımcılar

Çalışmanın katılımcı annelerinin yaşları 24 ile 49arasında değişmekte olup, ortalaması 36'dır. Annelerin dördü ilköğretim, dördü lise, üçü lisans ve bir anne de yüksek lisans eğitim düzeyine sahiptir. Tablo 1'de annelerin demografik özellikleri verilmiştir. Anne katılımcıların isimleri yerine 'anne katılımcı' (AK 1, AK 2) ifadesi kullanılmıştır.

Tablo 1*Anne Katılımcıların Demografik Özellikleri*

ANNE KATILIMCI	YAŞI	ÖĞRENİM DURUMU	ÇOCUĞUNUN CİNSİYETİ	ÇOCUĞUNUN OTİZM GÖRÜLME OLASILIĞI
AK1	35	Lise	Kız	Otizm görülme olasılığı yüksek
AK2	24	Lise	Erkek	Otizm görülme olasılığı yüksek
AK3	30	Lise	Erkek	Otizm görülme olasılığı yüksek
AK4	49	Yüksek Lisans	Kız	Otizm görülme olasılığı yüksek
AK5	31	İlköğretim	Kız	Otizm görülme olasılığı var
AK6	26	Lisans	Erkek	Otizm görülme olasılığı yüksek
AK7	33	Lisans	Erkek	Otizm görülme olasılığı yüksek
AK8	43	İlköğretim	Erkek	Otizm görülme olasılığı yüksek
AK9	36	Lisans	Kız	Otizm görülme olasılığı var
AK10	34	İlköğretim	Erkek	Otizm görülme olasılığı var
AK11	26	İlköğretim	Erkek	Otizm görülme olasılığı var
AK12	37	Lise	Erkek	Otizm görülme olasılığı var

3.2.2.2. Baba Katılımcılar

Çalışmanın katılımcı babalarının yaşları 28 ile 47 arasında değişmekte olup, ortalaması 37'dir. Katılımcı babalardan biri ilköğretim, altısı lise, ikisi ön lisans, üç baba da lisans eğitim düzeyine sahiptir. Tablo 2'de babaların demografik özellikleri verilmiştir. Baba katılımcıların isimleri yerine 'baba katılımcı' (BK 1, BK 2) ifadesi kullanılacaktır.

Tablo 2*Baba Katılımcıların Demografik Özellikleri*

BABA KATILIMCI	YAŞI	ÖĞRENİM DURUMU	ÇOCUĞUNUN CİNSİYETİ	ÇOCUĞUNUN OTİZM GÖRÜLME OLASILIĞI
BK1	45	Ön Lisans	Kız	Otizm görülme olasılığı yüksek
BK2	28	Lise	Erkek	Otizm görülme olasılığı yüksek
BK3	35	Lise	Erkek	Otizm görülme olasılığı yüksek
BK4	47	Lisans	Kız	Otizm görülme olasılığı yüksek
BK5	37	Ön Lisans	Kız	Otizm görülme olasılığı var
BK6	44	Lise	Erkek	Otizm görülme olasılığı yüksek
BK7	36	Lisans	Erkek	Otizm görülme olasılığı yüksek
BK8	42	Lise	Erkek	Otizm görülme olasılığı yüksek
BK9	36	Lise	Kız	Otizm görülme olasılığı var
BK10	33	İlköğretim	Erkek	Otizm görülme olasılığı var
BK11	43	Lise	Erkek	Otizm görülme olasılığı var
BK12	40	Lisans	Erkek	Otizm görülme olasılığı var

3.2.2.3. Anne ve Baba Çiftlerinin Sahip Olduğu Çocukların Özellikleri

Araştırmaya katılacak anne ve baba çiftlerinin sahip oldukları otizm tanıılı çocukların otizm düzeylerini belirlemek amacıyla çocukların stereotip davranışları, iletişim ve sosyal etkileşim davranışları, Gilliam Otistik Bozukluk Derecelendirme Ölçeği (GOBDÖ 2-TV; Diken, Ardıç ve Diken, 2011) sertifikası olan araştırmacı tarafından değerlendirilmiştir. GOBDÖ-2-TV otizm özellikleri gösteren bireylerin belirlenmesinde kullanılmaktadır. Türkiye’deki geçerlik ve güvenirlik çalışmaları 3-23 yaşları arasında ve otizm özellikleri gösteren 1191 katılımcı ile gerçekleştirilen ve Diken, Ardıç ve Diken (2011) tarafından yapılan bir otizm derecelendirme ölçeğidir. Ölçek; Stereotip Davranışlar, İletişim ve Sosyal Etkileşim ile ilgili olmak üzere maddelerin yer aldığı üç alt ölçekten oluşmaktadır. Her alt ölçekte 14 olmak üzere GOBDÖ-2-TV’de toplam 42 madde yer almaktadır. Bu ölçek sonucunda otistik bozukluk indeksi 85 ve üzeri olan çocuklarda otistik bozukluk “görülme olasılığı

oldukça yüksek”, otistik bozukluk indeksi 70-84 arası olan çocuklarda “otistik bozukluk görülme olasılığı var” ve otistik bozukluk indeksi puanı 69 ve altı olan çocuklarda ise” otistik bozukluk görülme olasılığı yok” şeklinde belirlenmektedir (Diken, Ardıç ve Diken, 2011).

Bu değerlendirme sırasında ölçek günlük yaşantıları içerisinde çocukla birebir vakit geçiren anne ve baba ile birlikte doldurulmuştur. Tablo 3’te araştırmaya katılacak anne ve babaların sahip oldukları otizm tanılı çocukların GOBDÖ 2-TV’den aldıkları otistik bozukluk indekslerine (OBİ) yer verilmiştir. Çocukların isimleri yerine ‘Ç’ (Ç1, Ç2) ifadesi kullanılacaktır.

Tablo 3

Çocukların Otizm Düzeyleri

ÇOCUKLAR	OBİ	OBGO*
Ç1	97	Görülme Olasılığı Oldukça Yüksek
Ç2	112	Görülme Olasılığı Oldukça Yüksek
Ç3	88	Görülme Olasılığı Oldukça Yüksek
Ç4	118	Görülme Olasılığı Oldukça Yüksek
Ç5	82	Görülme Olasılığı Var
Ç6	105	Görülme Olasılığı Oldukça Yüksek
Ç7	97	Görülme Olasılığı Oldukça Yüksek
Ç8	113	Görülme Olasılığı Oldukça Yüksek
Ç9	75	Görülme Olasılığı Var
Ç10	81	Görülme Olasılığı Var
Ç11	70	Görülme Olasılığı Var
Ç12	79	Görülme Olasılığı Var

OBGO*: Otistik Bozukluk Görülme Olasılığı

Araştırmaya katılan anne-baba çiftlerinin sahip oldukları çocukların tümü otizm tanısına sahiptir ve de dördü kız sekizi erkektir. Çocukların demografik özelliklerine ilişkin bilgilere Tablo 4’de yer verilmiştir.

Tablo 4

Çocukların Demografik Özellikleri

Çocuk Katılımcı	Doğum Tarihi	Cinsiyeti
Ç1	29.02.2012	Kız
Ç2	07.10.2012	Erkek
Ç3	24.08.2012	Erkek
Ç4	13.08.2010	Kız
Ç5	21.02.2012	Kız
Ç6	28.04.2011	Erkek
Ç7	25.10.2010	Erkek
Ç8	03.03.2011	Erkek
Ç9	02.07.2011	Kız
Ç10	19.01.2011	Erkek
Ç11	16.12.2010	Erkek
Ç12	20.07.2010	Erkek

3.3. Veri Toplama Araçları

3.3.1. Ebeveyn Bilgi Formu

Araştırmada ebeveyn çiftlerinin demografik bilgilerinin kaydedildiği bir bilgi formu, araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Anne ve babaya ait yaş, eğitim düzeyi, sahip oldukları çocukların cinsiyeti gibi değişkenlere ilişkin bilgiler bu forma kaydedilmiştir(ek.1).

3.3.2. Ebeveyn Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği-Türkçe Versiyonu (EDDÖ-TV)

Anne ve baba katılımcıların çocukları ile etkileşimleri sırasındaki davranışlarını değerlendirmek amacıyla Ebeveyn Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği-Türkçe Versiyonu EDDÖ-TV kullanılmıştır. EDDÖ-TV, 1985 yılında Mahoney ve arkadaşları tarafından Maternal Behaviors Rating Scale (MBRS) adıyla ebeveyn çocuk etkileşimsel davranışlarını değerlendirmek için geliştirilen bir derecelendirme ölçeğidir. Mahoney ve arkadaşları günümüze kadar ve son olarak da 2008 yılında revize etmişlerdir. Türkiye'deki geçerlik ve güvenirlik çalışmaları Diken (2009) tarafından yüz yirmi üç anne-çocuk çifti ile yapılmıştır. Ebeveyn davranışını değerlendirme ölçeği “Duyarlı-Yanıtlayıcı Olma”, “Duygusal İfade Edici Olma” ve “Başarı Odaklı ve Yönlendirici Olma” olmak üzere toplam üç alt ölçekten oluşmaktadır. Bu üç alt ölçek altında ebeveyn davranışlarını değerlendiren toplam on iki madde bulunmaktadır. Bu maddeler, “Duyarlı-Yanıtlayıcı Olma” alt ölçeğinde “Duyarlı Olma, Yanıtlayıcı Olma, Etkili Olma ve Yaratıcı Olma”; “Duygusal İfade Edici Olma” alt Ölçeğinde “Kabullenme, Keyif Alma, Sözel Pekiştireç Kullanma, Sıcak Olma ve Duygusal İfade Edici Olma” ve “Başarı Odaklı ve Yönlendirici Olma” alt ölçeğinde ise “Başarı Odaklı Olma, Yönlendirici Olma ve Etkileşim Hızı” maddelerinden oluşmaktadır. Geçerlik ve güvenirlik çalışmaları sonucunda EDDÖ-TV'nin on iki maddesinin üç alt faktörde toplandığı, EDDÖ-TV'yi oluşturan alt ölçeklerin güvenirliklerinin yüksek olduğu bulunmuştur. Sonuç olarak, EDDÖ-TV ebeveyn ve çocuk etkileşimi sırasında, ebeveynlerin etkileşimsel davranışlarını değerlendirmek amacıyla kullanılacak geçerli ve güvenilir bir ölçektir (Diken, 2009).

Serbest oyun zamanında ebeveyn-çocuk oyun etkileşimleri gözlem yoluyla değerlendirilmekte ve ebeveyn davranışları her ölçekte yer alan her birmadde için 1-5 arası puan verilerek derecelendirilmektedir. (Diken, 2009). Duyarlı-yanıtlayıcı olma alt ölçeğinden alınabilecek en yüksek toplam puan 20'dir. Ölçeğin ikinci alt ölçeği olan duygusal ifade edici olmadan ise alınabilecek en yüksek toplam puan 25'tir. Bu ilk iki alt ölçeğin maddelerinden yüksek puan alan ebeveynler nitelikli etkileşime girebilen ebeveynler olarak yorumlanmaktadır. Son alt ölçek olan başarı odaklı-yönlendirici olma alt ölçeğinden ise alınması beklenen toplam puan 9'dur. Başarı odaklı-yönlendirici olma alt ölçeğinin maddeleri diğer maddeler ile karşılaştırıldığında aslında olumsuz maddelerdir, yani nitelikli ebeveyn etkileşimsel davranışları ile ters orantılıdır (Diken, Topbaş ve Diken, 2009). Bu maddelerden yüksek puan alan ebeveynler nitelikli etkileşime giremeyen ebeveynler olarak yorumlanmaktadır. Yani başarı odaklı yönlendirici olma alt ölçeğinde ebeveynlerin puanları yükseldikçe ebeveyn-çocuk etkileşimi olumsuz etkilenmektedir.

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırma verileri gözlem tekniği ile toplanmıştır. Her anne-çocuk ve baba-çocuk çiftinin on beş dakika boyunca oyun etkileşimleri video kamera ile araştırmacı tarafından kayıt edilmiştir. Bir çocuğun annesi ve babası ile oyun etkileşimi video kayıtları aynı günde birbirinin arkası sıra kaydedilmiştir. Video kayıtları sırasında diğer ebeveyn ortamda bulunmamıştır. Video kaydı on iki anne-çocuk ve baba-çocuk çifti için çocukların devam ettiği özel bir özel eğitim merkezinin bir odasında gerçekleştirilmiştir. Video kaydı alınan odanın tabanında etkileşimlerin yerde gerçekleştirilebilmesi açısından bir halı, anne-çocuk ve baba-çocuk çiftinin masa başı etkileşimine olanak vermek için de çocukların fiziksel özelliklerine uygun nitelikte

bir masa ve bir sandalye, anne-babaların fiziksel özelliklerine uygun bir sandalye hazırlanmıştır. Kayıtların alınacağı odada araştırmacı tarafından çocukların gelişim düzeylerine uygun çeşitli oyuncak setleri hazırlanmıştır. Bu oyuncak setleri tüm anne-çocuk ve baba-çocuk çiftinde aynı olarak kullanılmış ve ortamda rahatlıkla ulaşılabilir şekilde konumlandırılmıştır.

Oyuncak olarak bol resimli kitaplar, resimli kartlar, takmaçıkarmalı oyuncaklar (çeşitli yap-bozlar), oyuncak arabalar, evcilik seti, çiftlik hayvanları seti, mutfak araç-gereçleri seti, sesli şekil kutusu, oyuncak bebekler, kukla, bowling seti, patates kafa oyun seti, köpük-balon ve trambolin hazırlanmıştır. Anne ve babalara video kaydı öncesinde, “çocuğunuz ile evde nasıl oyun oynuyorsanız o şekilde oynayınız” açıklaması yapılmış, kendilerine hiçbir şekilde müdahale edilmeyeceği ve araştırmacı ile iletişim kurmamaları gerektiği belirtilmiştir.

3.4.1. Video Kayıtlarının Kodlanması ve Gözlemciler Arası Güvenirlilik

Videokayıtları, araştırmacı ve iki gözlemci tarafından EDDÖ-TV kullanılarak kodlanmıştır. Araştırmacı ve gözlemciler EDDÖ-TV eğitim ve sertifikası almıştır. Araştırmanın gözlemciler arası güvenilirlik sürecinde yer alan birinci gözlemci, Gazi Üniversitesi Özel Eğitim Bölümü Zihin Engelliler Öğretmenliği programından 2002 yılında mezun olmuş ve on dört yıllık öğretmenlik geçmişi olan EDDÖ-TV sertifikasına sahip bir zihin engelliler öğretmeniştir. Ayrıca gözlemci Gazi Üniversitesi Özel Eğitim Bölümü Zihin Engelliler Öğretmenliği programında yüksek lisans eğitimini 2006 yılında tamamlamıştır. Araştırmanın gözlemciler arası güvenilirlik sürecinde yer alan ikinci gözlemci, Anadolu Üniversitesi Özel Eğitim Bölümü Zihin Engelliler Öğretmenliği programından 2010 yılında mezun olmuş ve altı yıllık öğretmenlik geçmişi olan EDDÖ-TV sertifikasına sahip bir zihin engelliler öğretmeniştir.

Gözlemciler arası güvenilirlik çalışması yapılmadan önce çalışma kapsamında olmayan ebeveyn- çocuk etkileşim videoları araştırmacı ve iki gözlemci tarafından ayrı ayrı izlenerek gözlemciler arası güvenilirlik için ön çalışma yapılmıştır. Bu ön çalışmada %80 görüş birliği sağlandıktan sonra araştırma kapsamındaki videolar izlenmiştir. Verilerin analizi için, anne-çocuk ve baba-çocuk çiftinin on beş dakika boyunca kaydedilen oyun etkileşim videolarının ilk beş dakika ve son beş dakikası dışında kalan beş dakikası araştırmacı ve iki gözlemci tarafından izlenmiş ve EDDÖ'nün özelliklerine göre kodlama yapılmıştır. Araştırmacı araştırmanın tümünü kodlamış, diğer iki gözlemci ise yalnızca %30'unu kodlamıştır. Diğer iki gözlemcinin izleyeceği videolar yansız atama ile belirlenmiştir.

Gözlemciler arası güvenilirlik verisi “Görüşbirliği / Görüş birliği + Görüş ayrılığı X 100” formülü (Kırcaali-İftar ve Tekin, 1997) ile elde edilmiştir. Formül sonucunda %80'in altında görüş birliği olan video kayıtları olmadığından, kayıtların tekrar izlenmesine gerek kalmamıştır. Bu araştırmada, etkileşim görüntü kayıtları verilerinin %30'u için hesaplanan gözlemcilerarası güvenilirlik değeri % 95 olarak hesaplanmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırmacı ve gözlemcilerin kodlamaları sonrasında anne ve babaların EDDÖ'nün alt ölçeklerinden aldıkları puanlar, bir istatistik paket programa yüklenmiş ve araştırmacının kodladığı puanlar girilmiştir. Puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı, parametrik olmayan testlerden Mann Whitney U-testi ve Kruskal Wallis kullanılarak belirlenmiştir. Bu iki test anne- çocuk ve baba- çocuk etkileşiminde, ebeveynlerin eğitim durumu, çocukların yaşı ve çocuklarda

otizm görülme olasılığı değişkenleri arasında manidar bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla kullanılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın temel amaçlarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

4.1.Otizimli çocuğa sahip anne ve babaların etkileşimsel davranışlarına ilişkin bulgular

Otizimli çocuğa sahip annelerin ve babaların, çocukları ile etkileşimleri sırasında alınan video kayıtlarının EDDÖ-TV kullanılarak değerlendirilmesi sonucunda, ölçeğin “duyarlı yanıtlayıcı olma”, “duygusal ifade edici olma” ve “başarı odaklı yönlendirici olma” alt ölçeklerinden aldıkları puanların ortalamaları Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5.

EDDÖ-TV alt ölçeklerine göre puan ortalamaları

	Anne		Baba	
	$\bar{X}$	Ss	$\bar{X}$	Ss
Duyarlı Yanıtlayıcı Olma	12.16	4.89	9	2.95
Duygusal İfade Edici Olma	14.41	3.84	12.16	4.08
Başarı Odaklı Yönlendirici Olma	11.91	2.74	11.5	3.42

Tablo 5’te ebeveynlerin alt ölçeklerden almış oldukları puan ortalamaları incelendiğinde; Annelerin duyarlı-yanıtlayıcı olma alt ölçeğinden aldıkları puan ($\bar{X}$ =12.16), duygusal ifade edici olma alt ölçeğinden aldıkları puan ($\bar{X}$ =14.41) ve başarı odaklı-yönlendirici olma alt ölçeğinden aldıkları puan ise ($\bar{X}$ =11.91) olarak görülmektedir.

Babaların duyarlı-yanıtlayıcı olma alt ölçeğinden aldıkları puan ($\bar{X}=9$), duygusal ifade edici olma alt ölçeğinden aldıkları puan ($\bar{X}=12.16$) ve başarı odaklı-yönlendirici olma alt ölçeğinden aldıkları puan ise ($\bar{X}=11.5$) olarak görülmektedir.

Annelerin duyarlı- yanıtlayıcı olma ($\bar{X}=12.16$) ve duygusal ifade edici olma ($\bar{X}=14.41$) alt boyutlarında ki ortalama puanlarının babaların duyarlı-yanıtlayıcı olma ($\bar{X}=9$) ve duygusal ifade edici olma ($\bar{X}=12.16$) puan ortalamalarından yüksek olduğu bununla birlikte başarı odaklı-yönlendirici olma alt boyutunda ise her iki grupta yer alan ebeveynlerin puan ortalamalarının (anne , ($\bar{X}=11.91$), □□□($\bar{X}=11.5$)) benzer olduğu görülmektedir.

4.2. Anne- çocuk etkileşiminde EDDÖ-TV'nin duyarlı yanıtlayıcı olma, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı yönlendirici olma alt ölçeklerine göre aldıkları puanların çocuklarda otizm görülme olasılığı, çocuğun cinsiyeti ve anne eğitim durumu değişkenlerine göre incelenmesine ilişkin bulgular

4.2.1. Annelerin duyarlı yanıtlayıcı olma, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı- yönlendirici olma alt ölçeklerinden aldıkları puanların çocuklarda otizm görülme olasılığı değişkinine göre manidar bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin Mann Whitney U-testi sonuçları Tablo 6'da verilmektedir.

Tablo 6.

Annelerin duyarlı yanıtlayıcı olma alt, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı yönlendirici olma alt ölçeklerinin çocuklarda otizm görülme olasılığına göre Mann Whitney U-testi sonuçları

Alt Ölçek	ÇOGO	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Duyarlı Yanıtlayıcı Olma	Görülme Olasılığı	7	6.43	45	17	.935
	Oldukça Yüksek					
	Görülme Olasılığı Var	5	6.60	33		
Duygusal İfade Edici Olma	Görülme Olasılığı	7	7.21	50.5	12.5	.413
	Oldukça Yüksek					
	Görülme Olasılığı Var	5	5.5	27.5		
Başarı Odaklı Yönlendirici Olma	Görülme Olasılığı	7	6.86	48	15	.682
	Oldukça Yüksek					
	Görülme Olasılığı Var	5	6	30		

*p<.05

*ÇOGO: Çocukta otistik bozukluk görülme olasılığı

Tablo 6.'daki sonuçlara göre,

Annelerin duyarlı yanıtlayıcı olma alt ölçeğinden aldıkları puanların çocuklarda otizm görülme olasılığına göre manidar bir şekilde fark göstermediği görülmektedir, U=17, p=.935.

Annelerin duygusal ifade edici olma alt ölçeğine ilişkin puanlarının çocuklarda otizm görülme olasılığına göre manidar bir şekilde fark göstermediği görülmektedir, U=12.5, p=.413.

Annelerin anne-çocuk etkileşiminde, annelerin başarı odaklı yönlendirici olma alt ölçeğine ilişkin puanlarının çocuklarda otizm görülme olasılığına göre manidar bir fark göstermediği görülmektedir, $U=15$, $p=.682$.

4.2.2. Araştırmaya katılan annelerin duyarlı yanıtlayıcı olma, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı- yönlendirici olma alt ölçeklerinden aldıkları puanların çocukların cinsiyeti değişikliğine göre manidar bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin Mann Whitney U-testi sonuçları Tablo 7’de verilmektedir.

Tablo 7.

Annelerin duyarlı yanıtlayıcı olma alt, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı yönlendirici olma alt ölçeklerinin çocukların cinsiyetine göre Mann Whitney U-testi sonuçları

Alt Ölçek	Çocuğun Cinsiyeti	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Duyarlı Yanıtlayıcı Olma	Kız	4	5.88	23.5	13.5	.669
	Erkek	8	6.81	54.5		
Duygusal İfade Edici Olma	Kız	4	4.5	18	8	.170
	Erkek	8	7.5	60		
Başarı Odaklı Yönlendirici Olma	Kız	4	5.63	22.5	12.5	.548
	Erkek	8	6.94	55.5		

* $p<.05$

Tablo 7’deki sonuçlar incelendiğinde;

Annelerin duyarlı yanıtlayıcı olma alt ölçeğinden aldıkları puanların çocukların cinsiyetine göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir, $U=13.5$, $p=.669$.

Annelerin duygusal ifade edici olma alt ölçeğinden aldıkları puanlar çocukların cinsiyetine göre anlamlı şekilde fark göstermediği görülmektedir, U=8, p=.170.

Elde edilen sonuçlara göre annelerin başarı odaklı yönlendirici olma alt ölçeğinden aldıkları puanlar çocukların cinsiyetine göre anlamlı şekilde fark göstermediği görülmektedir, U=12.5, p=.548.

4.2.3. Araştırmaya katılan annelerin duyarlı yanıtlayıcı olma, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı- yönlendirici olma alt ölçeklerinden aldıkları puanların annelerin eğitim durumu değişkinine göre manidar bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığına ilişkin Kruskall Wallis testi sonuçları tablo 8’de verilmektedir.

Tablo 8.

Annelerin duyarlı yanıtlayıcı olma alt, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı yönlendirici olma alt ölçeklerinin annelerin eğitim durumuna göre Kruskall Wallis testi sonuçları

Alt Ölçek	Eğitim Durumu	N	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	P
Duyarlı Yanıtlayıcı Olma	İlköğretim	4	4.25	2	4.633	.099
	Lise	3	5.17			
	Lisans ve üzeri	5	9.10			
Duygusal İfade Edici Olma	İlköğretim	4	3.75	2	3.741	.154
	Lise	3	7.17			
	Lisans ve üzeri	5	8.30	60		
Başarı Odaklı Yönlendirici Olma	İlköğretim	4	7.63	2	.899	.638
	Lise	3	6.83			
	Lisans ve üzeri	5				

*p<.05

Tablo 8’de;

Annelerin duyarlı yanıtlayıcı olma alt ölçeğine ilişkin puanlarının annelerin öğrenim düzeylerine göre manidar bir şekilde fark göstermediği görülmektedir ($\chi^2_{sd=2, n=12}$ =4.633, p=.099).

Annelerin duygusal ifade edici olma alt ölçeğine ilişkin puanlarının annelerin öğrenim düzeylerine göre manidar bir şekilde fark göstermediği görülmektedir. ($\chi^2_{sd=2, n=12}$ =3.741, p=.154).

Annelerin başarı odaklı yönlendirici olma alt ölçeğine ilişkin puanlarının annelerin öğrenim düzeylerine göre manidar bir şekilde fark göstermediği görülmektedir. ($\chi^2_{sd=2, n=12}$ =.899, p=.638).

4.3. Baba- çocuk etkileşiminde EDDÖ-TV’nin duyarlı yanıtlayıcı olma, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı yönlendirici olma alt ölçeklerine göre aldıkları puanların çocuklarda otizm görülme olasılığı, çocuğun cinsiyeti ve baba eğitim durumu değişkenlerine göre incelenmesine ilişkin bulgular

4.3.1. Araştırmaya katılan babaların duyarlı yanıtlayıcı olma, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı- yönlendirici olma alt ölçeklerinden aldıkları puanların çocuklarda otizm görülme olasılığı değişkinine göre manidar bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin Mann Whitney U-testi sonuçları Tablo 9’da verilmektedir.

Tablo 9.

Babaların duyarlı yanıtlayıcı olma alt, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı yönlendirici olma alt ölçeklerinin çocuklarda otizm görülme olasılığına göre Mann Whitney U-testi sonuçları

Alt Ölçek	ÇOGO	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Duyarlı Yanıtlayıcı Olma	Görülme Olasılığı	7	6.07	42.5	14.5	.619
	Oldukça Yüksek					
	Görülme Olasılığı Var	5	7.10	35.5		
Duygusal İfade Edici Olma	Görülme Olasılığı	7	5.86	41	13	.459
	Oldukça Yüksek					
	Görülme Olasılığı Var	5	7.40	37		
Başarı Odaklı Yönlendirici Olma	Görülme Olasılığı	7	7.57	53	10	.215
	Oldukça Yüksek					
	Görülme Olasılığı Var	5	5	25		

*p<.05

*ÇOGO: Ç ocukta otistik bozukluk görülme olasılığı

Tablo 9'daki sonuçlara göre,

Babaların duyarlı yanıtlayıcı olma alt ölçeğinden aldıkları puanların çocuklarda otizm görülme olasılığına göre manidar bir şekilde fark göstermediği görülmektedir, U=14.5, p=.619.

Babaların duygusal ifade edici olma alt ölçeğine ilişkin puanlarının çocuklarda otizm görülme olasılığına göre manidar bir şekilde fark göstermediği görülmektedir, U=13, p=.459.

Baba-çocuk etkileşiminde, babaların başarı odaklı yönlendirici olma alt ölçeğine ilişkin puanlarının çocuklarda otizm görülme olasılığına göre manidar bir fark göstermediği görülmektedir, $U=10$, $p=.215$.

4.3.2. Araştırmaya katılan babaların duyarlı yanıtlayıcı olma, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı- yönlendirici olma alt ölçeklerinden aldıkları puanların çocukların cinsiyeti değişkinine göre manidar bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin Mann Whitney U-testi sonuçları tablo 10’da verilmektedir.

Tablo 10.

Babaların duyarlı yanıtlayıcı olma alt, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı yönlendirici olma alt ölçeklerinin çocukların cinsiyetine göre Mann Whitney U-testi sonuçları

Alt Ölçek	Çocuğun Cinsiyeti	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Duyarlı Yanıtlayıcı Olma	Kız	4	6.13	24.5	14.5	.795
	Erkek	8	6.69	53.5		
Duygusal İfade Edici Olma	Kız	4	5.5	22	12	.491
	Erkek	8	7	56		
Başarı Odaklı Yönlendirici Olma	Kız	4	4	16	6	.084
	Erkek	8	7.75	62		

* $p<.05$

Tablo 10’ daki sonuçlar incelendiğinde,

Babaların duyarlı yanıtlayıcı olma alt ölçeğinden aldıkları puanların çocukların cinsiyetine göre anlamlı bir fark göstermediği görülmektedir, $U=14.5$, $p=.795$.

Babaların duygusal ifade edici olma alt ölçeğinden aldıkları puanlar çocukların cinsiyetine göre anlamlı şekilde fark göstermediği görülmektedir, U=12, p=.491.

Babaların başarı odaklı yönlendirici olma alt ölçeğinden aldıkları puanlar çocukların cinsiyetine göre anlamlı şekilde fark göstermediği görülmektedir, U=6, p=.084.

4.3.3. Araştırmaya katılan babaların duyarlı yanıtlayıcı olma, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı- yönlendirici olma alt ölçeklerinden aldıkları puanların babaların eğitim durumu değişkinine göre manidar bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin Kruskall Wallis testi sonuçları tablo 11’de verilmektedir.

Tablo 11.

Babaların duyarlı yanıtlayıcı olma alt, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı yönlendirici olma alt ölçeklerinin babaların eğitim durumuna göre Kruskall Wallis testi sonuçları

Alt Ölçek	Eğitim Durumu	N	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	P
Duyarlı Yanıtlayıcı Olma	Lise ve altı	7	6.36	2	.588	.745
	Ön lisans	2	5.25			
	Lisans ve üzeri	3	7.67			
Duygusal İfade Edici Olma	Lise ve altı	7	6.43	2	0.49	.976
	Ön lisans	2	7			
	Lisans ve üzeri	3	6.33			
Başarı Odaklı Yönlendirici Olma	Lise ve altı	7	8.43	2	5.111	.078
	Ön lisans	2	4.5			
	Lisans ve üzeri	3	3.33			

*p<.05

Tablo 11.’den elde edilen sonuçlara göre;

Babaların duyarlı yanıtlayıcı olma alt ölçeğine ilişkin puanlarının babaların öğrenim düzeylerine göre manidar bir şekilde fark göstermediği görülmektedir. ($\chi^2_{sd=2, n=12}$)

=.588, p=.745).

Babaların duygusal ifade edici olma alt ölçeğine ilişkin puanlarının babaların öğrenim düzeylerine göre manidar bir şekilde fark göstermediği görülmektedir. (

$\chi^2_{sd=2, n=12}$)=.049, p=.976).

Babaların başarı odaklı yönlendirici olma alt ölçeğine ilişkin puanlarının babaların öğrenim düzeylerine göre manidar bir şekilde fark göstermediği görülmektedir. (

$\chi^2_{sd=2, n=12}$)=.5.111, p=.078).

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmada 36-72 ay arasında otizmlili çocuğa sahip olan anne ve babaların çocukları ile olan etkileşimsel davranışların düzeyini incelemek, anne- çocuk etkileşiminde annelerin çocuğun cinsiyeti, çocukta otizm görülme olasılığı, annenin eğitim durumu açısından ve aynı şekilde baba- çocuk etkileşiminde babaların çocuğun cinsiyeti, çocukta otizm görülme olasılığı ve babanın eğitim durumu açısından etkileşim davranışlarının farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak amaçlanmıştır.

Araştırmanın birinci alt problemi kapsamında ebeveynlerin EDDÖ-TV alt ölçeklerinden (duyarlı yanıtlayıcı olma, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı-yönlendirici olma) almış oldukları puanlar değerlendirilmiştir. EDDÖ-TV'nin duyarlı-yanıtlayıcı olma alt ölçeğinden alınabilecek en yüksek puan 20'dir ve annelerin bu alt ölçekten aldıkları puan ortalamasına bakıldığında ortalamanın biraz üstünde puan ($\bar{X}= 12.16$) aldıkları, babaların ise ortalamanın biraz altında puan ($\bar{X}=9$) aldıkları görülmektedir. EDDÖ-TV'nin duyarlı-yanıtlayıcı olma alt ölçeğinden alınan puan ne kadar yüksekse, ebeveynin o kadar çocuklarının oyun tercihlerine, başlattığı ya da oynadığı etkinliklere duyarlı olduğu, çocuğun davranışlarına yönelik verdiği tepkilerde motive edici olduğu, aynı zamanda tutarlı bir yanıtlayıcılık sergilediği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla anne ve babaların duyarlı-yanıtlayıcı olma alt ölçeğinden aldıkları puanların ortalamasına bakılarak, daha fazla duyarlı-yanıtlayıcı olmaları konusunda desteğe ihtiyaçları olduğu söylenebilir.

Ölçeğin ikinci alt ölçeği olan duygusal ifade edici olmadan alınabilecek en yüksek puan 25'tir ve annelerin bu alt ölçekten aldıkları puan ortalamasına bakıldığında ortalamanın biraz üstünde ($\bar{X}=14.41$) puan aldıkları, babaların ise ortalamanın biraz altında ($\bar{X}=12.16$) puan aldıkları görülmektedir. EDDÖ-TV'nin duygusal ifade edici olma alt ölçeğinden alınan puan ne kadar yüksekse, ebeveynin etkinlikler sırasında etkileşimde enerjik ve coşkulu olduğu, çocuklarına sıcak davrandığı ve etkileşimden zevk aldığını çocuklarına göstermeleri anlamına gelmektedir (Mahoney ve MacDonald 2007). Anne ve babaların duygusal ifade edici olma alt ölçeğinden aldıkları puanların ortalamasına bakılarak, etkileşimler sırasında daha fazla duygusal ifade edici olmaları konusunda desteğe ihtiyaçları olduğu görülmektedir.

Son alt ölçek olan başarı odaklı- yönlendirici olma alt ölçeğinden ise alınması beklenen puan 9'dur ve annelerin bu alt ölçekten aldıkları puan ortalamasına bakıldığında ($\bar{X}=11.91$) puan aldıkları, babaların da ($\bar{X}= 11.5$) puan aldıkları görülmektedir. Başarı odaklı ebeveynler her dakika çocuğa bir şey öğretmeye çalışan, çocuğun isteklerini görmezden gelerek kendi istekleri doğrultusundan ilerleyen ve dolayısıyla etkileşim hızları (bir etkinlikten hızla başka bir etkinliğe geçen vb.) oldukça yüksek olan ebeveynlerdir. Başarı odaklı yönlendirici olma alt ölçeği maddeleri diğer maddeler ile karşılaştırıldığında aslında olumsuz maddelerdir, yani nitelikli ebeveyn etkileşimsel davranışları ile ters orantılıdır (Diken, Topbaş ve Diken, 2009). Bu maddelerden yüksek puan alan ebeveynler nitelikli etkileşime giremeyen ebeveynler olarak yorumlanmaktadır. Bu nedenle ebeveynlerin başarı odaklı olma alt ölçeğinden aldıkları puanların ortalamasına bakılarak, etkileşimler sırasında daha az başarı odaklı yönlendirici olmaları konusunda desteğe ihtiyaçları olduğu görülmektedir.

Anne ve babaların ölçeğin duyarlı-yanıtlayıcı olma, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı-yönlendirici olma alt ölçeklerinden aldıkları ortalama puanlar açısından bakıldığında annelerin babaların etkileşimsel davranışlarına oranla daha fazla duyarlı-yanıtlayıcı etkileşim davranışları sergiledikleri görülmüştür. Yani duyarlı-yanıtlayıcı etkileşimsel davranışlar bağlamında annelerin, çocuklarının oyun tercihlerine, başlattığı ya da oynadığı etkinliklere daha duyarlı oldukları, çocuklarının davranışlarına yönelik verdikleri tepkilerde babalara oranla daha motive edici, aynı zamanda tutarlı bir yanıtlayıcılık sergiledikleri söylenebilir. Ancak annelerin duyarlı-yanıtlayıcı olma etkileşimsel davranışlarının babalardan daha yüksek olması anne-çocuk etkileşiminin nitelikli ve yeterli düzeyde olduğu anlamına gelmemektedir. Annelerin duyarlı-yanıtlayıcı olma etkileşim davranışlarının babalardan yüksek olmasının, annelerin birincil bakıcı (karnını doyuran, altını değiştiren vb.) konumunda ve çocuklarıyla daha fazla vakit geçiren ebeveynler olmasından kaynaklandığı düşünülebilir.

Araştırma bulguları babaların duyarlı-yanıtlayıcı olma etkileşim davranışlarına ait puanlarının düşük olması, çocuklarına yönelik etkileşim ya da işbirliği sağlama, çocuklarını etkinliğe katma ve etkileşimi sürdürmede daha az etkili olduklarını, oyunlar sırasında çocuğun dikkatini çekmek ve sürdürebilmek için daha az yanıtlayıcı olduklarını göstermiştir. Ebeveyn-çocuk etkileşim davranışlarının temelini oluşturan yanıtlayıcılık (responsivity), ebeveynin çocuktan gelen etkileşim davranışı ipuçlarını doğru değerlendirmesi ve bu ipuçlarına gelişimsel olarak uygun cevaplar verebilmesi (Howe, 2006; Mahoney ve Perales, 2005), çocuk merkezli konuşmaları arttırmaları ve yönergeleri azaltmaları olarak açıklanmaktadır (Trivette, 2003; Young-Kong ve Carta, 2011). Çocuğun dünyaya gelmesinden itibaren başlayarak ebeveynlerin çocuklarına olan uygun ve olumlu yanıtlayıcı etkileşim

davranışlarının; çocukların gelişim alanlarına önemli katkı sağlayabileceği ifade edilmektedir (Mahoney, 2009). Otizmlili çocuğa sahip ebeveynlerin çocukları ile olan etkileşimini inceleyen araştırmalarda da (Töret, Özdemir ve Özkubat, 2015; Diken, 2012), ebeveynlerin çocukları ile etkileşim başlatma ve sürdürmede zorlanabildikleri ve düşük düzeyde yanıtlayıcılık davranışları sergileyebildikleri sonuçları belirtilmiştir.

Araştırmada aynı zamanda elde edilen bir diğere sonuç da annelerin babalara oranla daha fazla duygusal ifade edici davranışlar sergiledikleridir. Annelerin duygusal ifade edici olma etkileşimsel davranış ortalamalarının babalardan daha yüksek olması anne-çocuk etkileşiminin yine nitelikli ve yeterli düzeyde olduğu anlamına gelmemektedir. Bununla birlikte babaların, çocuklarıyla gerçekleştirdikleri etkileşimlerde, annelere oranla çocukla daha az etkileşim kurabildikleri, jest ve mimikleri açısından daha düşük düzeyde ifade edici oldukları ve daha az keyif aldıkları sonucu elde edilmiştir. Alan yazında, ebeveyn-çocuk etkileşiminin keyif verici olması gerektiğinin aksi takdirde ebeveynin çocukla birlikte bulunduğu etkinliklerde keyif almaması durumunda, ebeveyn ve çocuğun etkinlikten sıkılma ihtimalinin olacağı ve bununla ilişkili olarak çocukta etkinliği sonlandırma ya da etkinliği değıştirme girişimlerinin olabileceği vurgulanmaktadır (Bailey ve Wolery, 1992). Araştırmanın bulguları ile tutarlı olarak, benzer araştırmalarda da (Diken, 2012; Lemanek, Stone ve Fishel, 1993), otizmlili çocuğa sahip ebeveynlerin çocukları ile etkileşimleri sırasında kabullenme, keyif alma, sıcak olma ve duygusal ifade edici olma davranışlarını düşük düzeyde kullandıkları sonucu elde edilmiştir. Araştırmalardan elde edilen bu sonuçların çocuğun doğumundan itibaren oluşan ebeveyn-çocuk etkileşiminin, otizmin temel özelliklerinden dolayı nitelikli olamamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Benzer bir araştırmada da Diken

(2012), otizmlı çocuğa sahip ebeveynlerin duygusal ifade edici olma davranışlarının niteliğinin çocuklarının sahip olduğu otizmin doğasından kaynaklı olabileceğini vurgulamıştır. Kültürel olarak toplumumuzda baba çocuğuna karşı daha mesafeli olmakta, anne ise babaya oranla daha esnek ve sevecen davranmakta (Belsky, Gilstrap ve Rovine, 1984),kendi yaşına bakmaksızın çocukla çocuk olarak çocuğunun yaşamına daha çok katılmaktadır (Montemayor, 1984).

Araştırmada elde edilen bir diğer bulgu, anne ve babaların başarı odaklı-yönlendirici olma davranışlarının benzerlik göstermesidir. Araştırmaya katılan tüm ebeveynlerin yüksek düzeyde başarı odaklı (ocuğa sürekli olarak yeni bir Őeyler öğretmeye çalışmak vb.) oldukları, çocuklarla olan etkileşim hızında çok hızlı oldukları ve etkileşim sürecinde serbest oyun ortamında iken devamlı olarak çocuklarının neyi seçmeleri ve nasıl yapmaları konusunda benzer düzeyde yönlendirici etkileşim özelliklerine sahip oldukları belirlenmiştir. Bu durumun kültürel özellikten kaynaklandığını ve Türk anne ve babalarının ortak özelliği olduğu, sürekli olarak çocuklarını koruma ve de yönlendirme benzeri özelliklerinden kaynaklandığı dşnlmektedir. Bu durum Maviş (2004) lkemizde Türk anne ve babaların, erken dil gelişimi dönemindeki çocuklarıyla iletişimlerindeki dil davranışlarını belirleyen etkileşim Őekliini belirlemeyi amaçladığı çalışmasında da belirtilmektedir. Maviş araştırması sonucunda anne ve babaları davranış düzenleyici, aşırı kontrol edici ve yönlendirici olarak betimlemiştir. Benzer sonucun elde edildiği Topbaş, Maviş ve zdemir (2003)'in çalışmasında da, 1.5 ve 3 yaş aralığında altı normal gelişim gösteren ve sekiz gecikmiş dil ve konuşma özelliği gösteren çocuğun ebeveynlerinin etkileşimsel davranışları incelenmiştir. Araştırma sonucunda her iki gruptaki ebeveynlerde de araştırmacıların betimlediği Şekli ile yönlendirici ve daha çok talep edici olarak bulmuşlardır.

Bu araştırmanın sonuçlarına benzer olarak, Diken (2009) ve Diken ve Mahoney (2013) de otizmlı çocuk ve ebeveynlerinin çocukları ile etkileşimlerini inceledikleri çalışmalarında otizm tanılı çocuğa sahip olan ebeveynlerin daha yönlendirici davrandıkları belirlemiştir. Hughes ve ark.,(1999), ebeveyn-çocuk etkileşiminde nitelikli ve olumlu şekilde yönlendirici olmanın yanıtlayıcı olma davranışı kadar önemli olduğunu vurgulamaktadırlar. Yüksek düzeyde etkileşim özellikleri gösteren çocukların ebeveyn-çocuk etkileşimleri incelendiğinde; ebeveynlerin daha çok çocuğun ilgilerine yöneldikleri ve daha az yönlendirici davranışlar sergiledikleri görülmektedir (Mahoney, Finger ve Powell, 1985). Çocukların etkileşim başlatmalarında, bu etkileşimlerde etkin rol almalarında ve etkileşimi sürdürmeleri gibi temel sosyal etkileşim davranışlarının gelişiminde, daha az yönlendirici ve daha fazla yanıtlayıcı ebeveyn etkileşiminin önemli olduğu ifade edilmektedir (Dunst, Trivette, Rabb ve Masiello, 2008; Landry vd., 2014). Çocuklarına karşı yanıtlayıcı ve duyarlı davranışlar gösteren ebeveynler, çocuklarının gelişimi üzerinde olumlu destekleyici etkiler göstermektedir ancak başarı odaklı ve yönlendirici ebeveyn davranışlarının ise olumsuz etkileriolabildiği belirtilmektedir. (Mahoney ve Powel, 1998).

Birçok araştırmada ebeveyn etkileşimi ile çocuğun gelişimi arasındaki ilişki incelenmiş ve erken dönemde çocuğun içinde yaşadığı çevrenin, ebeveyn özelliklerinin ve çocuğun bireysel özellikleri ve mizacı (Gander ve Gardiner, 1993, Aslan, 1996) çocuğun gelişimi ve buna bağlı olarak gelecekteki özellikleri ile son derece ilişkili olduğu sonucu elde edilmiştir. Bunlara bağlı olarak bu özelliklerin ebeveyn- çocuk etkileşimini etkilediği de düşünülmektedir. Bu nedenle araştırmanın ikinci ve üçüncü alt probleminde anne ve babaların çocuklarıyla etkileşimlerinde

kendi eğitim durumları, sahip oldukları çocukların cinsiyeti ve otizm görülme olasılıkları açısından manidar bir fark olup olmadığına bakılmıştır.

Araştırmanın ikinci alt problemi kapsamında elde edilen bulgularda anne-çocuk etkileşiminde, annelerin EDDÖ-TV alt ölçeklerine (duyarlı yanıtlayıcı olma, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı olma) ilişkin puanlarının çocuklarda otizm görülme olasılığı, çocukların cinsiyeti ve annelerin eğitim durumu açısından manidar bir fark olmadığı sonucu elde edilmiştir. Alanyazında bu araştırma bulgularından farklı olarak çocuklarında, otizm görülme olasılığı yüksek olmasının ebeveynlerin etkileşim davranışlarını etkileyen faktör olduğu bulgularına rastlanmıştır. Töret Özdemir ve Özkubat (2015) da, ciddi düzeyde otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ile annelerinin ebeveyn-çocuk etkileşimlerini karşılaştırdıkları araştırmalarında ciddi düzeyde otizm bozukluğu olan çocuğa sahip annelerin etkileşim süreçlerinde daha pasif oldukları sonucunu ortaya koymuşlardır. Bu çalışmada otuz otizmlilik çocuk ve anneleri araştırma örneklemini oluşturmaktadır, örneklem grubunun büyük olması nedeniyle farklı sonuçlar elde edilmiş olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmanın üçüncü alt problemi kapsamında elde edilen bulgularda baba-çocuk etkileşiminde, babaların EDDÖ-TV alt ölçeklerine (duyarlı yanıtlayıcı olma, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı olma) ilişkin puanları çocuklarda otizm görülme olasılığı, çocukların cinsiyeti ve babaların eğitim durumu açısından manidar bir şekilde fark olmadığı sonucu elde edilmiştir. Babanın çocuğuyla etkileşim içinde olması çocuğun genel gelişimi ve aile yapısı için çok önemli bir yere sahiptir. Ancak alan yazında baba-çocuk etkileşimini etkileyen faktörleri belirleyen bir çalışmaya rastlanamamıştır. Alan yazında babanın çocuğun yaşamına katılımını inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Fagan ve İglesias (1999), yaptıkları çalışmalarında

babanın çocuğu ile etkileşiminin çocuğun bilişsel ve sosyal gelişimi ile doğru orantılı olduğu sonucunu ortaya koymuştur. Babanın eğitim seviyesi arttıkça, çocuk gelişimi ve çocuğuyla iletişim konusunda kendini daha fazla yeterli görmekte ve daha çok sorumluluk almaktadır(Coltrane,1995; Model, 1981).Çocuğun cinsiyeti de baba- çocuk katılımını etkilemekte, baba erkek çocuğunun yaşamına daha çok katılmakta ve daha çok sorumluluk almaktadır (Harris ve Morgan, 1991). Bebeğin doğumundan itibaren baba, anneye göre kız ve erkek çocuklarına daha farklı davranmaktadır. Babalar erkek çocuklarına daha çok dokunmakta (Parke ve O'levy, 1976), daha fazla uyaran sunmakta (Parke, 1981), daha fazla iletişim kurmakta ve daha fazla oyun oynamaktadırlar (Marsiglio, 1991).

Elde edilen verilerden çıkartılan sonuçlar incelenirken araştırmanın sınırlılıkları unutulmamalı ve dikkate alınmalıdır.Bu sonuçların araştırmanın örneklem grubunun sınırlı olmasından kaynaklanabileceği, daha büyük bir örneklem grubu ile yapıldığında farklı sonuçlar elde edilebileceği düşünölmektedir.Bu araştırmada araştırmaya katılacak gönüllü ebeveyn sayısında sadece on iki anne ve on iki babaya ulaşılabilmesinden dolayı non-parametrik testler yapılmıştır. Dolayısıyla daha büyük bir örneklem grubuyla yapılacak bir çalışmada, anne-çocuk ve baba- çocuk etkileşiminde ebeveynlerin eğitim durumu, çocukların cinsiyeti ve çocuklarda otizm görölme olasılığı değişkenleri açısından araştırmada bulunandan farklı sonuçlar çıkmasının mümkün olabileceği düşünölmektedir.

5.3. ÖNERİLER

5.3.1. Araştırmalara Yönelik Öneriler

1. Araştırma sonuçlarının genellenebilmesi için ebeveyn- çocuk etkileşiminin daha büyük bir örneklem grubunda incelenmesi önerilebilir.
2. Ebeveyn-çocuk etkileşimini etkileyen değişkenlerin belirlenebilmesi için daha büyük bir örneklem grubunda araştırmalar yapılması önerilebilir.
3. Aynı konuyu amaç edinen araştırmalarda, farklı yaş düzeylerinde, farklı tanı gruplarındaki çocuk ve ebeveynlerle ebeveyn-çocuk etkileşimlerinin incelenmesi önerilebilir.
4. Anne ve babalar dışında çocuğun yakın çevresinde bulunan kardeş, bakıcı, babaanne/anneanne, dede vb. kişiler ile de özel gereksinimli çocukların etkileşimleri incelenebilir.
5. Yapılacak çalışmalarda ebeveyn-çocuk etkileşiminin değerlendirilerek ebeveynlerin gereksinimlerine yönelik eğitim programlarının etkililiği incelenebilir.

5.3.2. Uygulayıcılara Yönelik Öneriler

Yapılan araştırmalar, otizm tanılı çocuğa sahip ebeveynlerin çocukları ile etkileşimde destek ve yönlendirmeye ihtiyacı olduğu görülmektedir. Bu nedenle bu ve benzeri çalışmaların otizm tanılı çocuğa sahip ebeveynler için yapılması ve ebeveynlerin çocuklarıyla etkileşimlerinin niteliğinin artırılmasına yönelik erken müdahale programlarının geliştirilmesi ve uygulanması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Adler, A. (2005), *Çocuk Eğitimi. Çev: Kamuran Şipal; 3.Baskı*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Aktaş, Y. (1993). Baba yoksunluğunun çocuğun gelişimi üzerindeki etkileri, *Ya-Pa okul öncesi eğitimi ve yaygınlaştırma semineri. Ya-Pa Yayıncılık: Ankara*.
- Alibeyoğlu, T. (2009). “Baba destek programının (BADEP) babaların çocuk yetiştirme tutumları üzerindeki etkilerinin incelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alvarez, A. (1999). Addressing the deficit: Developmentally informed psychotherapy with passive undrawn children. A. Alvarez, & S. Reid (Eds.), *Autism and personality* (s. 49-61). New York: Routledge.
- American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed.)*. Washington, DC: Author.
- Aslan, B. (1996) Risk grubu ve normal bebeklerin mizaçlarının anne ve babalar tarafından algılanmasının incelenmesi. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara.
- Aslan, N. , Cansever, B. (2007). Okuldaki sosyal etkinliklere katılımı da ebeveyn- çocuk etkileşimi (Kültürlerarası bir karşılaştırma). *Ege Eğitim Dergisi*. 8 (1): 113-130.
- Avcu, A. , Çalışkan, Z. (2015). Ev merkezli anne-bebek eğitim programının 10-12 aylık bebeklerin gelişimine etkisinin incelenmesi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (2),152-163

- Bailey, D.B., & Wolery, M. (1992). *Teaching infants and preschoolers with disabilities*. (2nd ed.). Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Baker, J. K., Fenning, R. M., Crnic, K. A., vd. (2007). Prediction of social skills in 6-year-old children with and without developmental delays: contributions of early regulation and maternal scaffolding. *American Journal on Mental Retardation*, 112(5), 375–391.
- Barrera ME, Rosenbaum PL, Cunningham CE (1986) Early home intervention with low-birth weight infants and their parents. *Child Dev* 57: 20-33.
- Beckwith, L. (1984). Parent interaction with their preterm infants and later mental development. *Early Child Development and Care*, 16, 27-40.
- Bellini, S. (2006). *Building social relationships*. KS: Autism Asperger Publishing Co.
- Belsky, J. (1979). Mother father infant interaction: A naturalistic observation study. *Developmental Psychology*, 15, 601-607.
- Belsky, J., Goode, M.K., & Most, R.K. (1980). Maternal stimulation and infant exploratory competence: Cross-sectional, correlational and experimental analyses. *Child Development*, 51, 1168-1178.
- Belsky, J., Gillstrap, A. ve Rovine, M. (1984). The Pennsylvania infant and family development project. I. Stability and change in mother infant and father infant II. Interactions in a family setting at one, three and nine months. *Child Development*, 55, 692-705.
- Belsky, J., Youngblade, M.R., Rovme, M. & Volling, B. (1991). Patterns of marital change and parent-child interaction. *Journal of Marriage and the Family*, 53, 487-498.

- Bilton, T. , Bonnett, K., Jones, P., Lawson, T., Skinner, D., Stanworth, M., Webster, A. (2002). *Introductory Sociology, 4 th ed.*, Basingstoke: Palgrave Macmillian.
- Bornstein, M. H., Hendricks, C., Haynes, O. M., & Painter, K. M. (2007). Maternal sensitivity and child responsiveness: Associations with social context, maternal characteristics, and child characteristics in a multivariate analysis. *Infancy, 12*(2), 189-223.
- Brody, G. H., Pillegrini, A. D., & Sigel I. E. (1986). Marital quality and mother-child and father-child interactions with school-aged children. *Developmental Psychology, 22*(3), 291-296.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development*, Cambridge, MA, USA.: Harvard University Press.
- Bus, A.G., & van IJzendoorn, M.H. (1988). Mother-child interactions, attachment and emergent literacy: A cross-sectional study. *Child Development, 59*(5), 1262-1272.
- Ceber, H. (1998). Normal ve Zihinsel Engelli Bebeklerde Anne-Bebek Etkileşiminin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ceber-Bakkaloğlu, H. ve Sucuoğlu, B. (2000). Normal ve zihinsel engelli bebeklerde anne-bebek etkileşiminin karşılaştırmalı olarak incelenmesi, *Özel Eğitim Dergisi, 2* (4), 47-58.
- Ceyhun, T., Töret, G., Özdemir, S., & Özkubat, U. (2015). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuk ve ebeveynlerinin, ebeveyn-çocuk etkileşimlerinin normal gelişim gösteren çocuk ve ebeveynleri ile karşılaştırılması.

International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE), 2015, 7(2), 183 – 211.

- Charlop, M. H., Dennis, B., Carpenter, M. H., & Greenberg, A. L. (2010). Teaching socially expressive behaviors to children with autism through video modeling. *Education & Treatment of Children*, 33(3), 371-393.
- Chawarska, K., Klin, A., & Volkmar, F. (2003). Automatic cueing through eye movement in 2-year-old children with autism. *Child Development*, 74(4), 1108-1122.
- Coltrane, S. (1995). The future of fatherhood: Social, demographic and economic influence on men's family involvement. (Ed: W. Marsiglio, Fatherhood contemporary theory, research and social policy. *Thousand Oaks, California Sage*.
- Cooksey, E. C., & Fondell, M. M. (1996). Spending time with his kids: Effects of family structure on fathers' and children's lives. *Journal of Marriage and the Family*, 58, 693-707.
- Cox, M. J. ve Paley, B. (1997). Families as systems. *Annual Review Psychology*, 48, 243-267.
- Cumberland-Li, A., Eisenberg, N., Champion, C., Gershoff, E., & Fabes, R. A. (2003). The relation of parental emotionality and related dispositional traits to parental expression of emotion and children's social functioning. *Motivation and Emotion*, 27(1), 27-56.
- Cunningham, C. E., Reuler, E., Blackwell, J., & Deck, J. (1981). Behavioral and linguistic developments in the interactions of normal and retarded children with their mothers. *Child Development*, 52, 62-70.

- Dawson, G., Hill, D., Spencer, A., Galpert, L., & Watson, L. (1990). Affective exchanges between young autistic children and their mothers. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 18(3), 335-345.
- Diken, Ö. (2009). Ebeveyn Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği ve Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları. *Yayınlanmış doktora tezi*, Anadolu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Diken, Ö., Topbaş, S. ve Diken, İ.H. (2009). Ebeveyn davranışlarını değerlendirme ölçeği (EDDÖ) ile çocuk davranışlarını değerlendirme ölçeği (ÇDDÖ)'nin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 10 (2), 41-60.
- Diken, İ.H., Ardiç, A. ve Diken, Ö. (2011). Gilliam Otistik Bozukluk Derecelendirme Ölçeği – 2 Türkçe Versiyonu. Ankara: Maya Akademi
- Diken, I. H. (2012). Türk annelerinin ve özel gereksinimli çocuklarının etkileşimsel davranışlarının araştırılması: Erken müdahaleye yönelik öneriler. *Eğitim ve Bilim*, 37, 163.
- Dominick, K.C., Davis, N.O., Lainhart, J., Tager-Flusberg, H. ve Folstein, S. (2007). Atypical behaviors in children with autism and children with a history of language impairments. *Research in Developmental Disabilities*, 28, 145–162.
- Dunst, C. J., Trivette, C. M., Roob, M., & Masiello, T. L. (2008). Early child contingency learning and detection: Research evidence and implications for practice. *Exceptionality*, 16, 4-17.

- Ehrensaft, D. (1987). Parenting together men and women sharing the care of their children. *New York: Free Press.*
- Ekşi, A. (1999). Adölesans döneminde uyum ve davranış sorunları, Ekşi A. (Ed). *Ben hasta değilim* (149-154), İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi.
- El-Ghoroury, N.H.,& Romanczyk, R.G. (1999). Play interactions of family members towards children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disabilities, 29*(3), 249-258.
- Ergüner-Tekinalp, B.,& Akkök, F. (2004). The effects of a coping skills training program on the coping skills, hopelessness, and stress levels of mothers of children with autism. *International Journal for the Advancement of Counselling, 26* (3), 257-269.
- Erol N Şimşek, Z T & Ertem I (1997) Önleyici çalışmalar Anne baba bebek ilişkisini güçlendirme ve çocuğun psikososyal gelişimini temel sağlık hizmetleri yoluyla destekleme projesi N Karancı (Ed) *Farklılıkla yaşamak*, Ankara Türk Psikologlar Derneği Yayınları
- Ersoy, Ö.,& Tezel Şahin, F. (1999). 0-6 yaş döneminde anne-baba eğitiminin önemi. *Mesleki Eğitim Dergisi, 1*(1), 58-62.
- Evans, C. (1996). Düşük sosyo-ekonomik örneklemlerli Türk babaların rollerine yönelik tutumları ve katılımları. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Fagan, J.,& Iglesias, A. (1999). Father involvement program effects on fathers, fathers' figures, and their head start children: A quasiexperimental study. *Early Childhood Research Quarterly, 14*(2), 243- 269.

- Feiring C Fox, N A, Jaskır J & Lewis M (1987) The relation between social support infant risk status and mother infant interaction *Developmental Psychology*23(3),400 405
- Fewell, R. ve Deutscher, B. (2002). Contributions of receptive vocabulary and maternal style: variables to later verbal ability and reading in low-birthweight children. *Topics in Early Childhood Special Education*, 22(4), 181-190.
- Frith ,U.,& Frith,C. (2001). The biological basis of social interaction. *Current Directions in Psychological Science*,10 (5),151-155.
- Gander, M. J. ve Gardiner, H.W. (2001). *Çocuk Ve Ergen Gelişimi*, (Yay. Haz.: B. Onur), 4. Baskı, Ankara: İmge Kitapevi.
- Geçtan, E. (2008). *Psikanaliz ve Sonrası*. 13. Baskı. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Goudena, P. P.,& Vermeulen, M. (1997). Mother–Child Fantasy Play and Social Status of Young Children. *Early ChildDevelopment and Care*, 129, 95–103.
- Güler, T. (2012). Okul öncesi eğitimde ailenin önemi ve okul aile işbirliği. G.Haktanır (Ed). Okul Öncesi Eğitime Giriş Ankara: Anı Yayıncılık
- Güngörmüş, Ö.O. (2006). *Baba ve Çocuk*. Morpa: İstanbul.
- Grandin, T. (1995). *Thinking in pictures: And other reports from my life with autism*. New York: Random House.
- Harris, K.M. ve Morgan, S.P. (1991). Fathers, sons and daughters differential paternal involvement in parenting. *Journal of Marriage and the Family*, 53, 531-544.

- Hetherington, Cox ve Cox (1982). Effect of divorce on parents and children. (Ed: M.E., Lamb) *Nontraditional families: Parenting and child development* (233-288). Hillsdale, NJ:Lawrence Erlbaum.
- Ho, Y.F. ve Kong, T.K. (1984). Intergenerational comparison of child rearing attitudes on practices in Hong-Kong. *Development Psychology*, 20, 1004-1016.
- Hortaçsu, N. (2003). *Çocuklukta İlişkiler Ana Baba, Kardeş ve Arkadaşlar*. Ankara: İmge.
- Howe, D. (2006). Disabled children, parent-child interaction and attachment. *Child and Family Social Work*, 11, 95-106.
- Hughes, M., Ventura, S., & Dando, M. (2007). Assessing social presence in online discussion groups: A replication study. *Innovations in Education and Teaching International*, 44(1), 17-29.
- Jackson, C. T., Fein, D., Wolf, J., Jones, G., Hauck, M., Waterhouse, L., & Feinstein, C. (2003). Responses and sustained interactions in children with mental retardation and autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 33(2), 115–121.
- Karasar, N.(2006). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel yayın Dağıtım.
- Kasari, C., Sigman, M., Mundy, P., & Yirmiya, N. (1988). Caregiver interactions with autistic children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 16(1), 45-56.
- Kasari, C., and Sigman, M. (1997). Linking parental perceptions to interactions in young children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 27(1), 39–57.

- Kesiktaş-Dolunay, A., (2012). Görme yetersizliği olan küçük çocuklarda anne-çocuk etkileşimini destekleyen müdahale örneği: bir eylem araştırması. *Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi: Ankara
- Kırcaali-İftar, G. ve Tekin, E.(1997).,Tek denekli araştırma yöntemleri. *Türk Psikologlar Derneği Yayınları*, Ankara
- Kuzucu, Yaşar (1999). Babalarıyla Çatışma Düzeyi Yüksek ve Düşük Olan Ergenlerin ve Babalarının Babalık Rolüne ilişkin Algılarının Karşılaştırılması.*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Küçüker, S., Ceber-Bakkaloğlu, H. ve Sucuoğlu, B. (2001). Erken eğitim programına katılan gelişimsel geriliği olan çocuklar ve anne-babalarının etkileşim davranışlarındaki değişimin incelenmesi, *Özel Eğitim Dergisi*, 3 (1) , 61-71.
- Lamb, M. E. (1977). Fathers-infant and mother infant interaction in the first year of life. *Child Development*, 48, 167-181.
- Landa, R. (2007). Early communication development and intervention for children with autism. *mental retardation and developmental disabilities research reviews*, 13, 16-25.
- Landry, S. H., Zucker, T. A., Taylor, H. B., Swank, P. R., Williams, J. M., Assel, M., & Klein, A. (2014). Enhancing early child care quality and learning for toddlers at risk: The responsive early childhood program. *Developmental psychology*, 50(2), 526.
- Leidy, M. S., Guerra, N. G., & Toro, R. I. (2010). Positive parenting, family cohesion, and child social competence among immigrant Latino families. *Journal of Family Psychology*, 24(3), 252-260.

- Lemanek, K. L., Stone, W. L., & Fishel, P. T. (1993). Parent-child interactions in handicapped preschoolers: The relation between parent behaviors and compliance. *Journal of Clinical Child Psychology, 22*, 68–77.
- Lester, B.M., Hoffman, J., & Brazelton, T.B. (1985). The rhythmic structure of mother-infant interaction in term and preterm infants. *Child Development, 56*, 15-27.
- Liebert, R. M., Wicks-Nelson, R. ve Kail, R. (1986). *Developmental psychology*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Ling, D.,& Ling, A. H. (1974). Communication development in the first three years of life. *Journal of Speech and Hearing Research, 17*,146-159.
- Mahoney, G., Finger, I., & Powell, A. (1985). Relationship of mental behavioral style to the development of organically impaired mentally retarded infants. *American Journal of Mental Deficiency, 90*, 296-302.
- Mahoney, G.,& Powell, A. (1988). Modifying parent-child interaction:Enhancing the development of handicapped children. *The Journal of SpecialEducation, 22*(1), 82-96.
- Mahoney, G., Boyce, G., Fewell, R., Spiker D., & Wheeden, C. A. (1998). The relationship of parent-child interaction to the effectiveness of early intervention services for at-risk children and children with disabilities. *Topics in Early Childhood Special Education,18*(1), 5-17.
- Mahoney, G.,& Perales, F. (2003). Using relationship-focused intervention to enhance the social-emotional functioning of young children with autism spectrum disorders. *Topic in Early Childhood Special Education, 23*,77-89.

- Mahoney, G. ve Perales, F. (2005). Relationship-focused intervention with children with Pervasive Developmental Disorders and other disabilities: A comparative study, *Developmental and Behavioral Pediatrics*, 26 (2), 77-85
- Mahoney, G. ve MacDonald, J.D. (2007). Autism and developmental delays in young children: the responsive teaching curriculum for parents and professional. Texas: PRO-END, Inc.
- Mahoney, G. (2009). Relationship Focused Intervention (RFI): Enhancing the role of parents in children's developmental intervention. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 1(1), 79-94
- McDowell, D. J., & Parke, R. D. (2009). Parental correlates of children's peer relations: an empirical test of a tripartite model. *Developmental Psychology*, 45(1), 224-235.
- Model, S. (1981). Housework by husbands; Determinants and implications. *Journal of Family Issues*, 2, 225-237.
- Montemayor, R. (1984). Maternal employment and adolescent's relations with parents, siblings and peers. *Journal of Youth and Adolescence*, 13(6), 543-557.
- Marsiglio, W. (1991). Paternal engagement activities with minor children. *Journal of Marriage and the Family*, 53, 973-986.
- Matson, J.L., Dempsey, T. ve Fodstad, J.C. (2009). Stereotypies and repetitive/restrictive behaviors in infants with autism and pervasive developmental disorder. *Developmental Neurorehabilitation*, 12, 122-127.
- Maviş, İ., Türk anne-babaların çocuklarıyla etkileşim profili, özel eğitimden yansımalar (A. Konrot) 13. *Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildirileri*, Nisan, Eskişehir, 155-163 (2004).

- McDevitt, T.M., & Ellis Ormrod, J. (2010). *Child development and education* (4th. Ed.). Upper Saddle River: Pearson Education Inc.
- Meral, B.F. ve Cavkaytar, A. (2012). A Study on social support perception of parents who have children with autism. *international journal on new trends in education and their implications*, 3, 124-135.
- Mercer, L., Creighton, S., Holden, J.J.A. ve Lewis, M.E.S. (2006). Parental perspectives on the causes of an autism spectrum disorder in their children. *Journal of Genetic Counseling*, 15, 41–50.
- Meirsschauts, M., Roeyers, H., & Warreyn, P. (2011). The social interactive behaviour of young children with autism spectrum disorder and their mothers. *Autism*, 15(1), 43-64.
- Montes, G., & Halterman, J. S. (2007). Psychological functioning and coping among mothers of children with autism: A populationbased study. *Pediatrics*, 119(5), 1040-1046.
- Mowder, B.A. (1997). Family dynamics. In. A.H. Widerstrom, B.A. Mowder & S.R. Sandall (Eds.), *Infant development and risk: An introduction* (2nd ed.) (125-154). Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co.
- Mundy, P., & Mastergeorge, A. (2011). The effects of autism on social learning and social attention, Chapter 1, In Mundy, P. & Mastergeorge, A. (Eds). *Autism for Educators: Vol.1, Translating Research to Schools and Classrooms* (3 3-34). San Francisco, CA: JosseyBass.
- Munson, L. J. ve Odom, S. L. (1996). Review of rating scales that measure parent-infant interaction, *Topics in Early Childhood Special Education*, 16 (1), 1-25.

- Naber, F.B.A., Bakermans - Kranenburg, M.J., IJzendoorn, M.H. van, Swinkels, S.H.N., Buitelaar, J.K., Dietz, C., Daalen, E. Van, Engeland, H. van (2008). Play behavior and attachment in toddlers with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 38, 857-866.
- Nugent, J.K. (1991). Cultural and psychological influences on the father's role in infant development. *Journal of Marriage and the family*. 53 (2): 475-485.
- Onur, B. (2001). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları
- Onur, B. (2007). *Çocuk, tarih ve toplum*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Osofsky, J.D. ve Thompson, M.D. (2000). Adaptive and maladaptive parenting: perspectives on risk and protective factors, handbook of early childhood intervention, j.p. shonkoff ve s.j. meisels (Eds.) *Cambridge University Pres, New York, NY*, 54-75.
- Osterling, J., Dawson, G. (1994). Early recognition of children with autism: A study of first birthday home videotapes. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 24, 247-257.
- Özyürek, A. ,Bedge, Z. , Yavuz, N. (2014) Okul öncesi çocukların sosyal becerileri ile yakın çevresindeki yetişkin etkileşimleri arasındaki ilişki. *Sosyal Bilimler Dergisi:16* (2), 115-134.
- Paavola, L. (2006). Maternal sensitive responsiveness, characteristics and relations to child early communicative and linguistic development. universitatis ouluensis. Oulu. Finland.
- Parke, R. D. ve O'levy, S. E. (1976). *Father-mother-infant interaction in newborn in a changing world*. Vol. 2 Social an environmental Issues Hillsdale NJ: Erlbaum.

- Parke, R. D. (1981). *Fathers*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press
- Parke, R. D., Killian, C. M., Dennis, J., Flyer, M. L., McDowell, D. J., Simpkins, S., Kim, M. ve Wild, M.(2003). Managing the external environment: the parent and child as active agents in the system. I. kuczynski (ed.) handbook of dynamics in parent-child relations. *Sage Publications, California, USA*
- Pridham, K.A., Lutz, K.F., Anderson, L.S., Riesch, S.K., Becker, P.T. (2007). Furthering the understanding of parent-child relationships: A nursing scholarship review series. Part 3: Interaction and the parent-child relationship-assessment and intervention studies. *Journal for Specialists in Pediatric Nursing, 15*(1), 33-61.
- Quill, K. A. (1995). *Teaching children with autism: Strategies to enhance communication and socialization*. New York: Delmar.
- Rossi, A. (1984). Gender and parenthood. *American Sociological Review, 49*, 1-10.
- Russell, G. (1978). The father role and its relation to masculinity, femininity and androgyny. *Child Development, 49*, 1174-1181.
- Russell, G. and Russell, A. (1987). Mother child and father- child relationships in middle childhood. *Child Development. 58*, 1573-1585.
- Sameroff, A.J. ve Fiese, B.H.,(2000).Transactional Regulation: The developmental ecology of early intervention, handbook of early childhood intervention, J.P. Shonkoff ve S.J. Meisels (Eds.) Cambridge University Press, New York, NY,

- Scaramella, L.V.,& Leve, L.D. (2004). Clarifying parent-child reciprocities during early childhood: The Early Childhood Coersion Model. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 7(2), 89-107.
- Scholz, K. And Samuels, C.A. (1992). Neonatal bathing and massage intervention with fathers, behavioural effects 12 weeks after birth of the first baby: The Sunraysia Australia Intervention Project. *International Journal of Behavioral Development*.15 (1): 67-81
- Selimoğlu Gürel, Ö. (2015).Etkileşim temelli erken çocuklukta müdahale programı'nın (eteçom) otizm spektrum bozukluğu sergileyen çocukların sosyal etkileşim becerileri ve anne-çocuk etkileşimi üzerindeki etkililiği. *Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi: Ankara.*
- Siller, M.,& Sigman, M. (2002). The behaviors of parents of children with autism predict the subsequent development of their children's communication. *Journal of Autism and Developmental Disorders*,32(2), 77–89
- Skibbe, L. E., Moody, A. J., Justice, L. M.,& McGinty, A. S. (2010). Socio-emotional climate of storybook reading interactions for mothers and preschoolers with language development. *Reading and Writing*, 23(1),53-71.
- Stern, D.N. (1973). A micro-analysis of mother-infant interaction: Behavior regulating social contact between a mother and her 3 ½ month-old twins. *AmericanAcademy of Child Psychiatry*, 10, 501-517.
- Taşkın N., Erkan, S. (2009).Babalara verilen eğitimin babaların çocuklarıyla ilgilenmelerine etkisi: deneysel bir çalışma.*Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 37: 136-148.

- Topbaş, S. (2003). Dil Gelişiminin Sosyal Temelleri, Çocukta Dil ve Kavram Gelişimi, S. Topbaş (Ed.), *Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları*, Eskişehir, 75-92.
- Topbaş, S., Maviş, I., ve Ozdemir, S. (2003). Mothers' intentional communicative language to Turkish children with delayed and normal language development, 10th International Turkish Linguistics Conference Proceedings, Bogaziçi University Press.
- Töret, G., Özdemir, S. Ö, Gürel Selimoğlu., &Özkubat, U (2014). Otizmlili çocuğa sahip olan ebeveynlerin çocuklarının günlük yaşam özellikleri, günlük oyun etkileşimleri, problem davranışlar ve iletişim stillerine ilişkin görüşleri. *Ege Eğitim Dergisi (15) 1*: 1-44
- Töret, G., Özdemir, S., &Özkubat, U. (2015). Ciddi düzeyde otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ile annelerinin ebeveyn-çocuk etkileşimlerinin ebeveyn ve çocuk davranışları açısından incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Özel Eğitim Dergisi, 16(1)*, 1-22.
- Turan, F. (2012). Normal ve özel gereksinimli çocuğu olan annelerin çocuklarının dil edinimine ilişkin görüşleri ile çocuklarıyla etkileşim biçimlerinin karşılaştırılması. *Eğitim ve Bilim 2012*, Cilt 37, Sayı 166
- Turnbull, A., Turnbull, R. ve Wehmeyer, M.L. (2007). *Exceptional lives. Special education in today's schools*(5.Baskı). Upper Saddle River, NJ: Merrill/Prentice Hall.
- Turner, P.H. (2000). The developmental nature of parent-child relationships: The impact of disabilities. In M.J. Fine & R.L. Simpson (Eds.), *Collaboration with parents and families of children and youth with exceptionalities* (2nd ed.) (103-130). Austin: PRO-ED.

- Trevarthen, C. (1979). Communication and cooperation in early infancy: A description of primary intersubjectivity. In: M Bullowa (Ed) Before speech: The beginning of interpersonal communication (321–347). *Cambridge University Press*, Cambridge, UK.
- Trivette, C. M. (2003). Influence of caregiver responsiveness of on the development of young children with or at risk for developmental disabilities. *Bridges*, 1(3), 1-13
- Wan, M., Green, J., Elsabbagh, M., Johson, M., Charman, T., & Plummer, F. (2012). Parent–infant interaction in infant siblings at risk of autism. *Research in Developmental Disabilities: A Multidisciplinary Journal*, 33(3), 924-932.
- Watson, R. L. (1998). Following the Child's Lead: Mothers' interactions with children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 28(1), 51-59.
- Wilke, A.E., Tarbox, J., Dixon, D.R., Kenzer, A.L., Bishop, M.R. ve Kakavand, H. (2012). Indirect functional assessment of stereotypy in children with autism spectrum disorders. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 6, 824-828.
- Winnicott DW (1953). Transitional objects and transitional phenomena. *International Journal of Psycho- Analysis*, 34, 89–97.
- Young-Kong, N. ve Carta, J.J. (2011). Responsive interaction interventions for children with or at risk for developmental delays: A research synthesis. *Topics in Early Childhood Special Education*, xx(x), 1-14.

EK 1. EBEVEYN BİLGİ FORMU

Sevgili Anne ve Babalar,

Otizm tanılı 0-6 yaş çocuğa sahip anne ve babaların çocuklarıyla etkileşim düzeylerini belirlemek amacıyla Akdeniz Üniversitesi İlköğretim Anabilim Dalı Özel Eğitim Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Nesrin Sönmez danışmanlığında, tarafımdan bir yüksek lisans tezi hazırlanmaktadır. Verdiğiniz bilgiler yalnızca araştırma kapsamında ele alınacak, başka bir amaçla kullanılmayacaktır. İhtenlikle vereceğiniz cevaplar bu araştırmaya büyük katkı sağlayacak ve özel eğitim alanında sunulan hizmetlere yön verecektir. Sizlerin değerlendirmelerinizden yararlanılabilmek için tüm soruları eksiksiz yanıtlamanız gerekmektedir.

Araştırmaya sağladığınız katkı ve desteğiniz için teşekkür ederim.

HAZAN OĞUZ

EBEVEYN BİLGİ FORMU

Anne/Baba:

Eğitim Durumunuz:

İş Durumu: Çalışıyor ( ) Çalışmıyor ( )

Çocuğunuza Kim Bakıyor:

Çocuğunuzla Günde Ortalama Ne Kadar Vakit Geçiriyorsunuz (uyku zamanı dışında):

Çocuğunuzla Geçirdiğiniz Bir Gününüzü Anlatınız:

EK 2. ANNE/BABA ONAY FORMU

ANNE/BABA ONAY FORMU

Akdeniz Üniversitesi İlköğretim Anabilim Dalı Özel Eğitim Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Nesrin Sönmez danışmanlığında, Akdeniz Üniversitesi İlköğretim Bölümü Anabilim Dalı Okul Öncesi Eğitimi Yüksek Lisans öğrencisi Hazan Oğuz tarafından yürütülecek olan yüksek lisans tez çalışmasına çocuğumun ve kendimin katılmasını aşağıda belirtilen durumlar içerisinde kabul ediyorum.

- Bu çalışmanın otizm tanılı 0-6 yaş çocuğa sahip anne ve babaların çocuklarıyla etkileşim düzeylerini belirlemek amacıyla yapıldığını biliyorum.
- Benim ve çocuğumun ismine raporda hiçbir şekilde yer verilmeyeceğini biliyorum.
- Verdiğim bilgilerin yalnızca araştırma kapsamında kullanılacağını, başka bir amaçla kullanılmayacağını biliyorum.
- Yapılan video kayıtlarının bilimsel ortamlar ve bilimsel araştırmalar dışında kullanılmayacağını biliyorum.
- Video kayıtlarının onayım dışında herhangi bir yerde kullanılmayacağını biliyorum.

Adı-Soyadı:

İmza:

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: HAZAN OĞUZ

Doğum Yeri ve Tarihi: 21.05.1991, BURDUR

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi: Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi (2009-2013)

Yüksek Lisans Öğrenimi: Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Bölümü, Okul Öncesi Öğretmenliği (2014-2016)

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri:

- Oğuz, H. (2015). Aşamalı tümce geliştirme uygulamalarının otizmlili çocukların cümle gelişimine etkisi: vaka çalışması. *Hacettepe Sağlık Bilimleri Dergisi* özel sayı, 964
- Oğuz H, Ertosun İ, Şekercioğlu P, Karadeniz K., (2014). 0-8 yaş çocuğa sahip annelerin depresyon, anksiyete, umutsuzluk ve öfke düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *ICECI – Uluslar Arası Erken Çocuklukta Müdahale Kongresi*; 2014, Kemer, Türkiye.
- Şahin S., Oğuz H., (2013). Otizm spektrum bozukluğu olan bireylerin spor çalışmalarına katılımını sağlayan gönüllü spor eğiticilerinin karşılaştıkları güçlüklerin ve çözüm yöntemlerinin belirlenmesi- pilot çalışma. *23. Ulusal Özel Eğitim Kongresi*; 2013, Bolu, Türkiye.

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurumlar:

- Merkez İlgi Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi, Antalya
(2013- halen)

Stajlar:

- Hacettepe Üniversitesi Çocuk Gelişimi Bölümü İhsan Doğramacı Çocuk Hastanesi Değerlendirme ve Erken Müdahale Odası, ANKARA
Nisan 2013 – Haziran 2013
- MEV Gökkuşluğu İlköğretim Okulu- staj, ANKARA
Mart 2013- Haziran 2013
- Mamak Gülveren Aile Sağlığı Merkezi- staj, ANKARA
Kasım 2012- Ocak 2013
- Sincan Rehberlik Araştırma Merkezi- staj, ANKARA
Kasım 2012- Ocak 2013
- TSK Sağlık Vakfı Güvercinlik Kışlası Özel Eğitim Okulu ve Rehabilitasyon Merkezi- staj, ANKARA
Haziran- Temmuz 2012
- TSK Sağlık Vakfı GATA Özel Eğitim Okulu ve Rehabilitasyon Merkezi- staj, ANKARA
Şubat – Mayıs 2012
- TSK Sağlık Vakfı Güvercinlik Kışlası Özel Eğitim Okulu ve Rehabilitasyon Merkezi- staj, ANKARA
Şubat – Mayıs 2012
- Altındağ Toplum Merkezi- staj, ANKARA
Şubat – Mayıs 2012

- Karayolları Genel Müdürlüğü Kreşi ve Gündüz Bakımevi- staj, ANKARA
Ekim 2011 – Mayıs 2012
- Hacettepe Üniversitesi İhsan Doğramacı Çocuk Hastanesi Gelişim Ünitesi,
ANKARA
Ekim 2011- Haziran 2012
- Burdur Adliyesi Psikoloji Servisi, BURDUR
2011 yazı
- Seyfi Demirsoy Kreşi ve Gündüz Bakımevi-staj, ANKARA
Şubat-Mayıs 2011
- Pıtırık Çocuk Evi ve Kreş Anaokulu ve Etüt Merkezi- staj, ANKARA
Şubat-Mayıs 2010

Projeler:

- Otistik Bireyler Spor Eğitim Projesi- 2013 Gönüllü, ANKARA
Mart 2013 - Mayıs 2013

Katıldığı Eğitim ve Aldığı Sertifikalar:

- Ebeveyn Davranışı Değerlendirme Ölçeği (EDDÖ-TV), Yeterlilik Belgesi,
ESKİŞEHİR
Mart, 2016
- Çocuk Davranışını Değerlendirme Ölçeği (ÇDDÖ- TV), Yeterlilik Belgesi,
ESKİŞEHİR
Mart, 2016
- Uluslar Arası Katılımlı III. Çocuk Gelişimi Kongresi “Erken Müdahale”,
“Erken Çocuklukta Nitelikli Yetişkin-Çocuk Etkileşimi ve Doğal Öğretim”
Çalıştay Katılım, ANKARA

11-13 Mayıs 2015

- “Gazi Erken Çocukluk Değerlendirme Aracı (GEÇDA)” Yeterlilik Belgesi,
ANTALYA

Haziran, 2015

- “Oyun Terapisi Eğitimi” , Sertifika Kursu Katılım, ANTALYA

28-29 Haziran 2014

- “Sherborne Gelişimsel Hareket Eğitimi”, Sertifika Kursu Katılım, ANKARA

26-27 Ekim 2013

- “Çocuk Yogası Eğitimlik Eğitimi” Yeterlilik Belgesi, ANKARA

Mart - Haziran 2013

- “Okul Öncesi Dil Ölçeği- 4” / “Türkiye Preschool Language Scale-4 (T.PLS-4), Yeterlilik Belgesi, ANKARA

Mayıs 2013

- “Hacettepe Artikülasyon Testi (HAT) ve Konuşma Sesleri Gelişim Testi (KSGT)” Yeterlilik Belgesi, ANKARA

Mayıs 2013

- “Gilliam Otistik Bozukluk Derecelendirme Ölçeği (GOBDÖ 2- TV)” Yeterlilik Belgesi, ANKARA

Nisan 2013

- “DİKTE” Yeterlilik Belgesi, ANKARA

Nisan 2013

- “Resim Değiş Tokuşuna Dayalı İletişim Sistemi (PECS)” Yeterlilik Belgesi,
ANKARA

Aralık 2012

- “İşitme, Dil ve Konuşmayı Öğretme Yöntemi, Plansız Anı Resimleme: PARE” Yeterlilik Belgesi, ANKARA
Aralık 2012
- “Ulusal ve Uluslar Arası Yaklaşımlarla Üstün Yeteneklilerde Aile Eğitimi Uygulamaları” Çalıştay Katılım, ANKARA
14 Kasım 2012
- “Denver II Gelişimsel Tarama Testi “Yeterlilik Belgesi, ANKARA
Ekim 2012
- “İşitme Engelliler Tercümanlığı” Yeterlilik Belgesi, ANKARA
Şubat-Haziran 2011

İletişim

E-Posta Adresi: hazan_oguz2105@hotmail.com

Tarih: Haziran, 2016